

# Rusai Lietuvoje: etninės grupės raida ir socialinės integracijos iššūkiai 2001–2011 m.<sup>1</sup>

*Vita Petrušauskaitė, Vilana Pilinkaitė Sotirovič*

LIEUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRO ETNINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS, VILNIUS

**SANTRAUKA:** Straipsnyje, apžvelgiant 2001–2011 m. atliktų tyrimų duomenis, aptariami pastarojo dešimtmečio rusų etninės grupės adaptacijos bruožai. Politškai, Lietuvoje deklaruojamas tautinių mažumų integracijos – lygių galimybių užtikrinimo ir etninio tapatumo išlaikymo – siekis, bet integracinei politikai ir naujai kylantiems socialiniams iššūkiams neskiriant pakankamai dėmesio, rusų etninės grupės adaptacijoje ryškėja marginalizacijos ir asimiliacijos tendencijos. Rusų etninės grupės mažėjimas Lietuvoje ir švietimo įstaigų tinklo reorganizacija nulėmė mokyklos rusų dėstomąją kalbą, kaip socialinio instituto, įgalinančio etniškumo reprodukciją, svarbos mažėjimą. Rusų adaptacijos procesai, įvykus pokyčiams švietimo sektoriuje, kaip ir kitose svarbiose valstybės gyvenimo srityse, nėra stebimi – nėra duomenų apie skirtingų tautybių vaikų dalyvavimą ir akademinis pasiekimus mokyklose lietuvių dėstomąją kalbą, etninių grupių dalyvavimą darbo rinkoje, naudojimąsi sveikatos priežiūros ir socialinėmis paslaugomis. Etninės tapatybės politiniame lauke suspendavimas žymi nelietuvio tapatybės kaip kliūties politiniam dalyvavimui suvokimą ir atspindi egzistuojančią įtampą tarp skirtingų etninių tapatybių Lietuvos visuomenėje.

**PAGRINDINIAI ŽODŽIAI:** RUSAI LIETUVOJE, INTEGRACINĖ POLITIKA, ETNINĖS GRUPĖS RAIDA.

## Įvadas

*Tėvynė. Va šitas klausimas man labai sunkus. Aš daug galvojau... Aš negaliu savęs vadinti rusu iš Rusijos. Taip, aš nuo vaikystės skaičiau rusiškas knygas, žiūrėjau rusiškus animacinius filmukus, man pasakojo rusų liaudies pasakas. Aš daug žinau apie šią kultūrą, bet aš nesijaučiu, kad Rusija yra mano Tėvynė. Bet tuo pačiu, kai aš galvoju apie Lietuvą – taip, aš mėgstu šitą miestą [Vilnių], mėgstu daugybę dalykų, bet čia taip pat... Gal dėl tam tikros socialinės jausenos visuomenėje, bet man irgi sunku pasakyti, kad Lietuva – mano Tėvynė, dėl to, kad vis tiek tu jautiesi šiek tiek svetimas.*

Sergej, 18 metų, Lietuvos pilietis, rusas (Matulionis et al. 2011a).

<sup>1</sup> Straipsnis parengtas mokslo tyrimų projekto „Socialiniai iššūkiai etninių mažumų ir naujųjų imigrantų grupėms Lietuvai tapus ES nare“ metu. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-029/2011).

The paper has been prepared within the framework of research project “Social Challenges for Ethnic Minorities and New Immigrant Groups in Lithuania after Joining the EU”. This research was funded by a grant (No.MIP-029/2011) from the Research Council of Lithuania.

*Ne, aš nesijaučiu [diskriminuojamas]. Vienintelis dalykas – dabar, kai įeini į parduotuvę, automatiškai kalbi su pardavėja lietuviškai, net jei matai, kad to žmogaus pavardė yra nelietuviška. Bet taip yra gerai. O kodėl ne? Taip ir turėtų būti.*

Pavel, 41 metų, Lietuvos pilietis, rusas (Matulionis et al. 2011a).

Rusų etninė grupė Lietuvoje sulaukė gana didelio tiek politikų, tiek tyrėjų dėmesio pirmaisiais Nepriklausomybės metais – keičiantis šalies valstybinumo statusui, rusų etninės grupės pritarimas pokyčiams buvo itin svarbus tiek dėl dvišalių santykių su Rusija, tiek dėl siekio išvengti etninių konfliktų šalies viduje. 1989 m. priimti Pilietybės ir Tautinių mažumų įstatymai, Konstitucijoje įtvirtintas tautinės santarvės principas buvo svarbūs žingsniai siekiant sukurti institucinį pagrindą tautinių mažumų integracijai Lietuvoje. Vis dėlto teigiamas tarptautinis tautinių mažumų politikos įvertinimas nebuvo paskata ir toliau sėkmingai plėtoti šią politikos sritį – formuojant socialinės integracijos politiką Lietuvoje etninėms grupėms praktiškai nebuvo skiriamas institucinis dėmesys, o tautinių mažumų integracijos politikos plėtra antruoju Nepriklausomybės dešimtmečiu buvo gana atsitiktinė ir paviršutiniška. Svarbu pastebėti, kad vykstant intensyviems socialiniams pokyčiams, mažumos ir daugumos etninių grupių adaptacija yra nevienoda – tyrėjai pažymi, kad kintant socialinėms sąlygoms, etninių grupių nariams kyla naujų tapatumo, lojalumo ir kultūrinės kompetencijos išbandymų (Kasatkina ir Leončikas 2003). Gyventojų skaičiaus mažėjimas, švietimo įstaigų tinklo reorganizacija, struktūriniai pokyčiai darbo rinkoje – šie svarbūs procesai etninės daugumos (lietuvių) ir etninės mažumos (rusų) grupes palietė nevienodai. Straipsnyje, remiantis 2001–2011 m. atliktų tyrimų apžvalga, aptariami naujai kylantys rusų socialinės integracijos iššūkiai, įvertinant tiek Lietuvos vykdomos integracinės politikos kryptis, tiek pačios etninės grupės raidą bei dvišalių Lietuvos–Rusijos santykių įtaką.

## Lietuvos integracinės politikos samprata ir kryptys 2001–2011 m.

Tautinių mažumų politikos susiformavimas ir įtvirtinimas pirmuoju Nepriklausomybės dešimtmečiu yra išsamiai tyrinėtas daugelio autorių (Lopata 1998; Sinkevičius 2002; Valevičius ir Kraniauskas 2001; Budrytė 2005, 2011; Kasperavičius ir Biveinis 2007), todėl daugiau dėmesio bus skirta tik pastarųjų metų pokyčių ir politikos raidos apžvalgai. Svarbu pažymėti, kad 1988–1992 m. susiformavęs teisinis diskursas, nubrėžęs tautinių mažumų politikos kryptis, šiuo metu yra atsidūręs tam tikroje teisinėje nebūtyje – iki šiol nėra reglamentuotas 2000 m. ratifikuotos Europos Tarybos tautinių ma-

žumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje, o 2010 m. nustojus galioti Tautinių mažumų įstatymui (priimtam 1989 m.) dabartines tautinių mažumų politikos kryptis apibrėžia tik poįstatyminiai teisės aktai (Vyriausybės nutarimais tvirtinamos integracijos programos<sup>2</sup>). 2010 m. reorganizavus Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą (TMID), didžioji dalis tautinių mažumų politikos įgyvendinimo priemonių buvo perduota Kultūros ministerijai<sup>3</sup>. Analizuojant bendrą tautinių mažumų politikos raidą, svarbu atkreipti dėmesį tiek į politinių procesų tęstinumus, tiek į pastarųjų metų pokyčius pilietybės ir švietimo politikoje įvertinant etninės dimensijos svarbą įgyvendinant socialinės integracijos politiką Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje tautinių mažumų teisės apibrėžiamos ne tik straipsniais, suteikiančiais teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius (37, 45 str.), bet ir 29 straipsniu, nustatančiu asmenų lygiateisiškumo principą (Konstitucinis Teismas 2006a). Šios konstitucinės nuostatos buvo įtvirtintos nebegaliojančiu Tautinių mažumų įstatymu (1989) ir Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymu (2003) bei pakartotos kituose įstatymuose. Instituciškai šioms dviem politikos kryptims – teisei į kultūrinio savitumo išsaugojimą ir lygių galimybių užtikrinimui – atstovauja Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas (iki 2010 m.), Kultūros ministerija (nuo 2010 m.) ir iš dalies – Lygių galimybių skyrius Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje<sup>4</sup>. Kartu su siekiu užtikrinti tautinių santykių darną, šios dvi politinės kryptys buvo pakartotos ir visose iki šiol priimtose tautinių mažumų integracijos strategijose. Lygios galimybės tautinių mažumų integracijos programose yra aktualizuojamos ne tik akcentuojant apsaugą nuo diskriminacijos rasės ar etniniu pagrindu, bet ir aiškinant integracijos sąvoką, integraciją apibrėžiant kaip „tautinio tapatumo išlaikymą ir kartu gebėjimą įsilieti į daugumos kultūrą ir visuomenę“ (LR Vyriausybė 2004, 2007).

Valevičius ir Kraniauskas (2001: 91), analizuodami teisinį diskursą,

<sup>2</sup> Žr. LR Vyriausybė, 2004; 2007; LR Vyriausybė, 2000; 2008; LR Kultūros ministerija, 2012.

<sup>3</sup> Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki 2009 m. gruodžio 31 d. valstybinę tautinių santykių darnumo politiką formavo ir įgyvendino per Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą. Vadovaujantis 2009 m. birželio 10 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 634 „Dėl Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvių grįžimo į tėvynę informacijos centro reorganizavimo“ (Žin., 2009, Nr.77-3177), nuo 2010 m. sausio 1 d. Kultūros ministerija perėmė klausimų, susijusių su tautinių mažumų politikos įgyvendinimu, koordinavimą.

<sup>4</sup> 1999 m. tuometis TMID vadovas Remigijus Motuzas, pristatydamas Lietuvos tautinių mažumų politiką pabrėžė, kad „Vyriausybės politika vykdoma dviem pagrindinėmis kryptimis. Viena nukreipta į tautinėms mažumoms priklausančių asmenų tautinio identiteto ir kultūrinio savitumo išsaugojimą. Antra nacionalinės politikos šioje srityje kryptis – integruoti tautinėms mažumoms priklausančius piliečius į Lietuvos socialinį, politinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą.“ (Motuzas 2000: 15)

skirstantį visuomenę į atskiras kategorijas ir formuojantį „mažumos“ modalinės raiškos galimybes, pabrėžia, kad etninės mažumos kategorija šiuolaikinės Lietuvos politikoje atsiranda 1988–1989 m. kaip politinio konflikto reguliavimo instrumentas, padedantis paskirstyti politinę ir socialinę galią tarp skirtingų etninių grupių. Viešosios politikos dokumentuose įtvirtintas integracijos apibrėžimas, aiškiai atskiriantis etninės mažumos ir etninės daugumos kultūras bei įtvirtinantis etninių grupių galių skirtumus, yra nacionalinės valstybės kūrimo išdava, t. y. lietuvių etninės grupės siekio įtvirtinti savo galią kitų politinio proceso dalybų atžvilgiu. Šis siekis visų pirma pasireiškia aktyvia valstybinės kalbos politika – priemonėmis, padedančiomis įtvirtinti lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime (Kasperavičius ir Biveinis 2007; Vainiutė 2010). Kitas politinio konflikto laukas – tai etninės daugumos ir etninių mažumų kultūrų santykis visuomeninės ir valstybės gyvenime. Etninės daugumos sutapatinimas su visuomene, t. y. lietuvių etninės grupės prilyginimas Tautai (piliečių bendruomenei), Nepriklausomybės pradžioje buvo gana dažnas politiniame diskurse (Senn 1992; Laurėnas 2003; Kasperavičius ir Biveinis 2007; Budrytė 2011) ir atspindėjo siekį perskirstyti politinę galią etninės diferenciacijos pagrindu.

Lietuvos valstybė, nepaisant radikalesnių siūlymų Sąjūdžio laikotarpiu (Budrytė 2011), kūrėsi tautinės santarvės pagrindu (Konstitucijos preambulė 1992). Etninės daugumos ir etninių mažumų santykių subalansavimui svarbią reikšmę turi 2006 m. lapkričio 13 d. Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame aiškinant Konstitucijoje įtvirtintą pilietybės institutą, pabrėžiama, kad nors Lietuvos valstybė kūrėsi etninės tautos – lietuvių tautos pagrindu, pilietinę Tautą (valstybinę bendruomenę) sudaro Lietuvos valstybės piliečių visuma, nesvarbu, ar jie priklauso titulinei nacijai (yra lietuviai), ar tautinėms mažumoms. Tautą, kuriančią Lietuvos valstybę ir turinčią aukščiausią suverenią galią, sudaro piliečių, o ne etninės daugumos visuma. Toks Tautos apibrėžimas nepaneigia lietuvių tautos svarbos formuojant valstybinę Lietuvos bendruomenę ir nekestionuoja lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, statuso (Konstitucinis Teismas 2006a). Vis dėlto, kaip matyti iš žemiau pateikiamo aiškinimo, Tautos kultūra nėra tolygi lietuvių etninės tautos kultūrai:

*Nuolatinis gyvenimas valstybėje tam tikrą įstatyme numatytą laiką bei valstybinės kalbos mokėjimas yra būtinos prielaidos užsieniečiui ar asmeniui be pilietybės integruotis į visuomenę, suvokti Tautos mentalitetą ir jos siekius, valstybės konstitucinę santvarką, susipažinti su Tautos ir valstybės istorija, kultūra, papročiais ir tradicijomis, pasirengti prisiimti atsakomybę už valstybės dabartį ir ateitį (Konstitucinis Teismas 2004a, 2004b, 2006b).*

Vertinant Lietuvos tautinių mažumų integracijos politiką galima pastebėti, kad Nepriklausomybės pradžioje buvusios svarbios įtampos dėl valstybinės kalbos bei etninės daugumos ir etninių mažumų kultūrų santykio iki šiol aktualizuojamos pagrindžiant integracijos politikos poreikį. Nors tyrimų duomenys rodo, kad lietuvių kalba Nepriklausomybės laikotarpiu sėkmingai įsitvirtino viešojoje erdvėje (Beresnevičiūtė 2005: 103; Leončikas 2007: 88, Ramonienė 2010 ir kiti), tautinių mažumų politikoje lietuvių kalbos mokymas tebėra laikomas svarbiausia integracijos priemone – 2005–2010 m. tautinių mažumų integracijos programose šiai priemonei buvo skiriama daugiausia programose numatytų lėšų (LR Vyriausybė 2004)<sup>5</sup>. Lietuvių kalbos mokymas, kaip viena svarbiausių integracijos priemonių, yra įtvirtintas ir vykdomas Europos socialinio fondo remiamus projektus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) įgyvendinamoje socialinės integracijos politikoje – iš dešimties 2006–2008 m. įgyvendintų tautinėms mažumoms skirtų projektų, devyni kaip vieną iš priemonių numatė lietuvių kalbos kursus (Europos Taryba 2012). Vyriausybės programose naudojama integracijos, kaip dalyvavimo „daugumos kultūroje ir visuomenėje“, samprata prieštarauja kituose teisės aktuose<sup>6</sup> įtvirtintai integracijos, kaip asmenų dalyvavimo *valstybės* politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime, sampratai bei Konstitucinio Teismo (2006a) išaiškinimui dėl etninės daugumos ir pilietinės visuomenės bei valstybės atskyrimo.

Nors tautinių mažumų integracijos programose be lietuvių kalbos mokymo, „gebėjimams įsilieti į daugumos kultūrą ir visuomenę“ yra numatyta tik viena priemonė („organizuoti renginius, skirtus lietuvių kultūrai ir tradicijoms puoselėti tose savivaldybėse, kuriose kompaktiškai gyvena tautinės mažumos“<sup>7</sup>), tokia tautinių mažumų integracijos samprata plačiąja prasme yra taikoma ir kitose valstybinės politikos srityse. Vertinant bendrąsias švietimo, socialinės integracijos, sveikatos programas, galima pastebėti, kad tautinių mažumų dalyvavimas valstybės gyvenime nelaikomas išskirtiniu, reikalaujančiu atsižvelgimo į galimus skirtingus poreikius – Kultūros ministerijos kuruojamos integracijos programos laikomos pakankamomis lygių galimybių dalyvauti valstybės gyvenime užtikrinimui. Tai patvirtina ir integracijai

---

<sup>5</sup> Lietuvių kalbos mokymas tebelieka aktualus daliai Lietuvoje gyvenančių kitakalbių, ypač – naujai atvykstantiems migrantams ir, iš dalies – Visagine gyvenančių etninių grupių atstovams, kurie dėl buvusio miesto ekonominio uždaroumo iki šiol neturėjo poreikio vartoti lietuvių kalbos kasdieniniame gyvenime (žr. kitus šio *Etniškumo studijų* straipsnius). Vis dėlto, svarbu pabrėžti, kad absoliučiai daugumai Lietuvoje gyvenančių etninių grupių narių lietuvių kalba yra tapusi viena pagrindinių vartojamų kalbų.

<sup>6</sup> Žr. LR Seimas (2009), LR Seimas (2011b), LR Seimas (1991 [2004]).

<sup>7</sup> Žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2004, 2007.

skirtas priemonės įgyvendinančių institucijų sąrašas – daugiausia priemonių įgyvendina Kultūros ministerija (iki 2010 m. – TMID) ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija, Švietimo ir mokslo ministerija dalyvavo įgyvendinant tik keturias priemones (iš 40) (LR Vyriausybė 2004). Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tautinių mažumų integracijos programose visai nedalyvavo, nors minėti Europos socialinio fondo remiami projektai galėtų bent iš dalies būti laikomi valstybinės tautinių mažumų integracijos į valstybės ekonominį ir socialinį gyvenimą dalimi.

Pokyčiai švietimo sistemoje, ypač 2011 m. priimtas Švietimo įstatymo pakeitimas (LR Seimas 2011a), sukėlęs pakartotinus tautinių mažumų atstovų protestus<sup>8</sup>, buvo bene karščiausia pastarųjų metų politinių debatų apie tautinių mažumų padėtį tema. Priimti įstatymo pakeitimai nustatė didesnę lietuvių kalbos mokymo valandų skaičių ir įvedė dvikalbį ugdymą pagrindinio ir vidurinio ugdymo programose mokyklose, kuriose ugdymo procesas organizuojamas tautinės mažumos kalba, bei numatė nuo 2013 m. suvienodinti gimtosios ir valstybinės lietuvių kalbos egzaminų reikalavimus. Šie pakeitimai buvo numatyti jau 2002 m. patvirtintose Tautinių mažumų švietimo nuostatose (LR Švietimo ir mokslo ministerija 2002, 2005a), o reformos būtinybė buvo grindžiama tiek pasiekimų skirtumais tarp mokyklų, kuriose mokymo procesas organizuojamas lietuvių ir tautinių mažumų kalbomis, tiek siekiu išvengti „segregavimo ir izoliavimo požymių iš esmės vienkalmiame mažumų mokyme“ (Švietimo ir mokslo ministerija 2011). Vis dėlto, svarbu pažymėti, kad siekis reformuoti 1992 m. sukurtą tautinių mažumų švietimo sistemą<sup>9</sup>, nebuvo tolygiai atspindėtas ugdymo programose mokyklose, kuriose ugdymas organizuojamas lietuvių kalba. Tyrimai rodo, kad nemaža dalis tautinių mažumų vaikų mokosi mokyklose lietuvių kalba (Leončikas 2007), bet jų poreikiams „daugumos“ mokyklose iki šiol nebuvo skirtas pakankamas dėmesys (Petrušauskaitė 2011). Kitakalbių vaikų kalbinė integracija mokyklose yra numatyta tik migravusiems vaikams, kuriems suteikiama galimybė lankyti vienerių metų išlyginamąjį lietuvių kalbos kursą (LR Švietimo ir mokslo ministerija 2005b), o kitakalbiai vaikai, neturintys migracijos patirties lietuvių dėstomosios kalbos mokyklose, mokosi pagal bendrąsias lietuvių kalbos ugdymo programas, atskirai nevertinant galimų specialiųjų poreikių,

<sup>8</sup> Protestai Vilniuje vyko 2011 m. rugsėjo 2 d., 2011 m. rugsėjo 24 d. ir 2012 m. kovo 17 d., žr. pranešimus spaudoje: Bernardinai.lt (2011, rugsėjo 2 d.); BNS (2011, rugsėjo 24 d.), Alfa.lt (2012, kovo 17 d.), pakartotiniai piketai prieš Lietuvos Švietimo įstatymo pakeitimus vyko ir Lenkijoje (Lankininkaitė 2011, balandžio 14 d.).

<sup>9</sup> Tautinių mažumų švietimo nuostatos buvo išdėstytos Lietuvos Respublikos Kultūros ir švietimo ministerijos 1992 m. gruodžio 22 d. nutarime Nr. 76 „Dėl tautinių mažumų mokyklų integravimosi į Lietuvos Respublikos švietimo sistemą nuostatų“.

kylančių dėl daugiakalbystės. Galimybė mokytis gimtosios kalbos mokyklose, kuriose ugdymo procesas vykdomas kita mokomąja kalba, yra vienintelė priemonė, skirta tautinių mažumų vaikų poreikiams. Priešingai nei vaikams, besimokantiems mokyklose tautinių mažumų dėstomosiomis kalbomis, ir migrantams, tautinių mažumų vaikams lietuvių dėstomosios kalbos mokyklose nėra numatytas didesnis mokinio krepšelis (LR Vyriausybė 2001) – jų integracija į švietimo sistemą nėra laikoma išskirtine, reikalaujančia atsižvelgimo į skirtingus poreikius. Tai, kad tautinių mažumų dalyvavimas švietimo sistemoje (išskyrus tautinių mažumų mokyklose) neretai yra sutapatinamas su integracija į daugumos kultūrą, atspindi ir 2010 m. atlikto ugdymo turinio tyrimo rezultatai (Reingardė, Vasiliauskaitė, Erentaitė 2010).

Įtampa dėl Lietuvos pilietinės tautos ir etninės lietuvių tautos tapatinimo nagrinėjamu laikotarpiu atsispindėjo ir pilietybės politikoje – 2002 m. priimtame Pilietybės įstatyme dvigubos pilietybės galimybė buvo numatyta tik lietuvių kilmės asmenims, o kitų tautybių Lietuvos piliečiai šios galimybės neturėtų (LR Seimas 2002). Toks etninių ribų brėžimas formuojant pilietinę Tautą – valstybinę bendruomenę, 2006 m. Konstitucinio Teismo sprendimu buvo pripažintas kaip prieštaraujantis Konstitucijai, pabrėžiant, kad „visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kad ir kokia būtų jų etninė kilmė, pagal Konstituciją yra lygūs; jų negalima diskriminuoti arba teikti privilegijų dėl jų etninės kilmės, tautybės“. Nors Konstitucinio Teismo nutarime daug dėmesio buvo skirta dvigubos pilietybės, kaip išimties atvejo, aiškinimui, svarbi nutarimo dalis buvo skirta nelietuvių kilmės asmenų teisei į Lietuvos Respublikos pilietybės išsaugojimą ir nuo 1991 m. teisės aktuose vartotos „repatrijavimo“ sąvokos, paremtos etniniu kriterijumi, atmetimui (Konstitucinis Teismas 2006a, Leončikas 2007). Nepaisant Konstitucinio Teismo nutarimo, 2008 ir 2010 m. Seime buvo priimti Pilietybės įstatymo pakeitimai, dvigubą pilietybę leidžiantys išsaugoti tik lietuvių kilmės asmenims, išvykusiems į Europos Sąjungos ar NATO šalis (LR Seimas 2008, 2010), kuriuos abu kartus vetavo Prezidentas, argumentuodamas sprendimą tiek draudimu išplėsti dvigubos pilietybės institutą, tiek asmenų lygiateisiškumo pažeidimu.

Dešimtmečiais tebesitęsiantys konfliktai tarp etninės daugumos ir etninių mažumų bei tautinių mažumų integracinės politikos teisinė nebūtis (integracijos samprata yra apibrėžiama tik poįstatymiais aktais) žymi šios politinės srities apleistumą. Nepaisant palyginti nedidelio į Lietuvą imigravusių užsieniečių skaičiaus, jų integracijos į Lietuvos visuomenę teisei bazei pastaraisiais metais buvo skiriamas didesnis dėmesys, bet tai lėmė ne tiek šalies politikų geranoriškumas, kiek Europos Sąjungos migracijos politikos įgyvendinimas Lietuvoje (Užsieniečių teisinės padėties įstatymo

pakeitimai 2009 ir 2011 m. (LR Seimas 2009, 2011)). Menkas politikų dėmesys tautinių mažumų politikai, neretai argumentuojant, kad tautinių mažumų klausimas Lietuvoje buvo „išspręstas“ 1989 m. priimtu Pilietybės įstatymu, ne tik palieka integracijos procesus savieigai, bet ir sukuria galimybes etninių klausimų radikalizavimui politiniame lauke, taip pat sudaro prielaidas aktyvesniam užsienio šalių dalyvavimui valstybės gyvenime.

## Rusų etninės grupės raida

### *Demografiniai pokyčiai*

Rusų etninės grupės narių skaičius Lietuvoje mažėja nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo – lyginant su 1989 m. surašymo duomenimis, 2011 m. Lietuvoje rusų etninės grupės narių skaičius sumažėjo 49 proc. (nuo 344,5 tūkst. 1989 m. iki 176,9 tūkst. 2011 m.). Per pirmąjį dešimtmetį (1989–2001) rusų etninės grupės narių skaičius sumažėjo 36,2 proc. (bendras gyventojų skaičius per tą patį laikotarpį sumažėjo 5 proc., lietuvių etninėje grupėje – 1 proc.) (Kasatkina ir Leončikas 2003: 39). Per antrąjį dešimtmetį, rusų skaičiaus mažėjimas buvo lėtesnis ir labiau atspindėjo bendras gyventojų skaičiaus mažėjimo Lietuvoje tendencijas – lyginant su 2001 m. surašymo duomenimis, 2011 m. rusų etninės grupės narių skaičius sumažėjo 19,5 proc. (bendras gyventojų skaičius per tą patį laiką sumažėjo 12,6 proc., lietuvių etninėje grupėje – 11,9 proc.) (Lietuvos statistikos departamentas 2002, 2012a). Rusai, kaip ir 2001 m., išliko trečia gausiausia etnine grupe Lietuvoje ir 2011 m. sudarė 5,8 proc. gyventojų. Vienareikšmiškai vertinti tokio rusų gyventojų skaičiaus sumažėjimo priežastis yra sudėtinga. Leončikas (2007: 38) aptardamas 2001 m. surašymo duomenis, teigia, kad galimos rusų etninės grupės skaičiaus kaitos priežastys yra mažėjantis gimstamumas (būdingas aukštesnio išsilavinimo žmonėms), jaunų ir mobilių žmonių emigracija bei asimiliacija.

Mažėjantį gimstamumą rusų etninėje grupėje žymi 2001 m. gyventojų surašymo duomenys – rusų etninės grupės gyventojų dalis iki 20 metų buvo mažesnė negu bendras šalies vidurkis, o vyresnių nei 55 metų dalis – didesnė už šalies vidurkį (Leončikas 2007: 149). Mažėjančio gimstamumo tendencijas atskleidžia 2009–2010 m. ENRI-East tyrimas (Matulionis et al. 2011a). Didžioji dalis atsitiktinės atrankos metu apklaustų rusų (50,5 proc.) buvo vyresni nei 50 metų, o 74 proc. respondentų nurodė gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose nėra vaikų iki 15 metų amžiaus. Šiuo metu naujesni duomenys pagal tautybę ir amžiaus grupes nėra prieinami, todėl patikimus



apibendrinimus apie natūralios gyventojų kaitos pobūdį per paskutinius dešimt metų rusų etninėje grupėje bus galima daryti tik gavus 2011 m. surašymo duomenis.

Remiantis ENRI-East tyrimo duomenimis (Matulionis et al. 2011a), galima pastebėti, kad 2009–2010 m. potencialios migracijos nuostatos rusų etninėje grupėje yra labiau išreikštos nei tarp visų Lietuvos gyventojų (atitinkamai 52,4 proc. ir 29,3 proc.); didesnė santykinė dalis norinčių emigruoti respondentų buvo tik baltarusių etninėje grupėje (58 proc.). Migracija, kaip viena iš pagrindinių prisitaikymo prie socialinių ir ekonominių pokyčių strategijų, minima ir tarp Visagino etnografinės studijos respondentų (rusų bei rusakalbių) (Šliavaitė 2005: 161–162). Nors migracijos veiksniai yra labai įvairūs ir veikia keliais lygmenimis (Sipavičienė ir Stankūnienė 2011: 326), svarbu atkreipti dėmesį į keletą veiksnių, galinčių turėti įtakos stipresnėms rusų etninės grupės potencialios migracijos nuostatoms – tai didesnė rusų etninės grupės narių nedarbo rizika (Kasatkina ir Leončikas 2003: 45; Beresnevčiūtė 2005: 140), neigiamas socialinio statuso kaitos vertinimas Nepriklausomybės laikotarpiu (Kasatkina ir Leončikas 2003: 273) ir ryškėjanti socialinė nelygybė etninės grupės viduje. 2009–2010 m. ENRI-East tyrimo duomenimis, gana didelė dalis (38 proc.) rusų respondentų priskyrė save žemam socialiniam sluoksniui, o lenkų ir baltarusių respondentų grupėse tokius atsakymus pasirinko atitinkamai 31,7 ir 18,6 proc. apklaustųjų. Rusų etninėje grupėje buvo ir didžiausia santykinė respondentų dalis savo socialinį statusą įvertinusi aukščiausiais balais – 20,4 proc. rusų respondentų (lenkai – 3,2 proc.; baltarusiai – 9,3 proc.), o viduriniajam socialiniam sluoksniui save priskyrė tik 38,2 proc. rusų (lenkų – 63,1 proc., baltarusių – 70,6 proc.) (Matulionis et al. 2011a). Lietuvos rusų migracija iš dalies sutampa su bendromis migracijos tendencijomis – kaip galimas migracijos tikslo šalis rusai neretai nurodo ne tik Rusiją, bet ir Vakarų Europos valstybes. ENRI-East (2009–2010) duomenimis, pagrindinėmis galimos migracijos tikslo šalimis rusų respondentai įvardijo Rusiją (29,3 proc.), Jungtinę Karalystę (16,1 proc.) ir JAV (10,9 proc.) (Matulionis et al. 2011 a).

Kalbant apie rusų etninės grupės demografinius pokyčius, svarbu aptarti ir asimiliacijos į daugumos visuomenę procesus, kurie yra vieni svarbesnių etninių procesų posovietinėje erdvėje (Laitin 1998; Leončikas 2007: 45). Asimiliacinei motyvacijai, kaip ir motyvacijai migruoti, įtakos turi daugialypiai ir įvairūs veiksniai, kuriuos vienareikšmiškai išskirti yra sudėtinga. Leončikas (2007: 29–33) kaip svarbiausius asimiliacinei motyvacijai įtaką darančius veiksnius išskiria kultūrinę ir socialinę distanciją tarp etninių grupių, socialinio mobilumo galimybę ir socialinio statuso

kaitą, o empiriškai asimiliacijos požymius siūlo matuoti remiantis ne tik lietuvių kalbos mokėjimu, bet ir lietuviško švietimo sektoriaus pasirinkimu, etninių markerių (pvz., asmenvardžių) pasikeitimu ir identifikacija su daugumos grupe. Svarbią įtaką asimiliacijos motyvacijai ir galimybės turi ir daugumos visuomenės nuostatos bei galimos kliūtys asimiliacinei elgsenai. Analizuodamas asimiliacijos procesus, Leončikas (2007: 66) pastebi, kad mokyklas lietuvių dėstomąja kalba dažniau renkasi rusų kilmės, o ne lenkų kilmės mokiniai (kilmę šiuo atveju suprantant kaip identifikacijos ir kultūros pobūdį, kuriuo pasižymi mokinio pirminiai socialiniai ryšiai – šeima). Nors Leončikas (2007: 115–116) pabrėžia, kad mokyklas lietuvių dėstomąja kalba dažniau renkasi tie nelietuviai, kurie patiria ar siekia socialinio mobilumo, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad, anot autoriaus, „gausėja rusų Lietuvoje socialinę atskirtį rodančių ženklų: rusai pasižymi didesniu nei kitos etninės grupės diskriminacijos pojūčiu, prasčiausiai vertina savo socialinę padėtį bei mobilumo perspektyvas šioje visuomenėje“. Remiantis 2005–2010 m. atliktų tyrimų duomenimis, galima pastebėti, kad rusų etninėje grupėje išryškėja skirtingi etniniai procesai – iš vienos pusės, stebimas asimiliacinis elgesys, sietinas su socialiniu mobilumu, iš kitos pusės, stebimi ryškėjantys socialinės atskirties požymiai. Darytina prielaida, kad aukštesnysis rusų etninės grupės sluoksnis užima tam tikras pozicijas, kurios užtikrina ir socialinį stabilumą, ir etninio identiteto pastovumą, o žemos socialinės padėties sluoksniai gali pasirinkti skirtingas strategijas. Viena vertus, jie gali neturėti su kilmės bendruomene siejančių ir etniškumą reprodukuojančių mechanizmų ir dėl to sparčiai asimiliuotis, kita vertus, jiems gali trūkti individualių (kalbos įgūdžių, išsilavinimo) ar socialinių (ryšių, pažinčių tinklo) išteklių asimiliacijai, todėl galima marginalizacijos rizika (Leončikas 2007; Matulionis et al. 2011a).

### **Švietimas**

Rusų tautybės gyventojų skaičiaus mažėjimas Lietuvoje didžiausią įtaką turėjo rusų dalyvavimo švietimo sistemoje pokyčiams. Mažėjant rusų etninės grupės narių skaičiui, ženkliai keitėsi ir mokinių skaičius, besimokančių rusų kalba Lietuvos mokyklose<sup>10</sup>. Per pastarąjį dešimtmetį (2001–2011) mokinių, besimokančių rusų kalba, skaičius sumažėjo daugiau negu dvigubai (59,6 proc.), o bendras mokinių skaičius per tą patį laikotarpį sumažėjo 27,8 proc. (žr. 2 lentelę). Švietimo statistiniai duomenys rodo, kad 2010–2011 m. m. lietuvių

<sup>10</sup> Lenkų mokomosios kalbos atveju pastebima kiek kitokia tendencija: mokinių skaičius mokyklose lenkų mokomąja kalba nuo 1990–1991 m. iki 2000–2001 m. augo atitinkamai nuo 2,3 proc. iki 3,5 proc. visų Lietuvos mokinių, vėliau pradėjo mažėti.

kalba mokyklose mokėsi 92,6 proc. visų mokinių, rusų kalba – 3,9 proc., lenkų kalba – 3,3 proc. visų mokinių (žr. 1 lentelę). Mažėjant mokinių skaičiui, mažėjo ir bendrojo lavinimo mokyklų skaičius. Lyginant mokyklas pagal tris pagrindines mokomasias kalbas (žr. 3 lentelę), galima pastebėti, kad mokyklų skaičius 2000–2011 m. mažėjo netolygiai. Santykinai daugiausiai sumažėjo mokyklų su mokomąja rusų kalba (beveik per pusę – 49,2 proc.), panašiai mažėjo ir mokyklų su mokomąją lietuvių kalba (42,2 proc.), o mokyklų su lenkų mokomąja kalba skaičius sumažėjo tik trečdaliu (33 proc.).

Švietimo tinklo reforma, esant tokiam mokinių skaičiaus mažėjimui, buvo būtina, bet jos įgyvendinimas buvo ir tebėra prieštaringai vertinami tiek visuomenėje, tiek etninių grupių viduje (Jonušaitė, Misiovič ir Merkys 2006; Kleinauskaitė ir Blinstrubas 2006; Frėjutė-Rakauskienė 2009: 98–103). Teritoriškai labiau išsibarsčiusiai rusų etninei grupei, mažėjant mokinių skaičiui, buvusį mokyklų tinklą išlaikyti buvo sudėtingiau nei teritoriškai labiau centruotai lenkų bendruomenei. Nors perėjimas į lietuvių dėstomosios kalbos mokyklas neretai siejamas su didesnėmis socialinio mobilumo galimybėmis (Leončikas 2007), rusų etninės grupės nariai mokyklų reorganizacijos procesą vertino gana nepalankiai. 2005–2006 m. atlikto tyrimo duomenimis, 65,5 proc. rusų mokyklas pasirinkusių respondentų sutiko su teiginiu, kad tautinių mažumų mokyklos yra kryptingai uždarinėjamos (tarp lenkų mokyklas pasirinkusių respondentų šį atsakymo variantą pasirinko 44,6 proc. respondentų, tarp lietuvių mokomosios kalbos mokyklas besirenkančiųjų – 14,9 proc. apklaustųjų). Kritiškas mokyklų reorganizacijos proceso vertinimas nebūtinai yra susijęs su priešinimusi pačiai reformos būtinybei – tai gali atspindėti ir reformos pobūdžio kritiką. Reorganizuojant mokyklų rusų mokomąja kalba tinklą, galimybė įgyti išsilavinimą rusų kalba buvo ženkliai apribota (atskiruose miestuose ir gyvenvietėse neliko nė vienos mokyklos rusų mokomąja kalba), o alternatyvi galimybė mokytis rusų kalba lietuvių mokomosios kalbos mokyklose (organizuojant dvikalbį ugdymą ar atskiras klases rusų kalba) nebuvo įgyvendinta.

Atliktų tyrimų duomenys rodo rusų etninės grupės narių norą gerai mokėti tiek rusų, tiek lietuvių kalbas. Pavyzdžiui, 2007–2009 m. atlikto tyrimo „Miestai ir kalbos“ duomenimis, Vilniaus ir Klaipėdos miestuose pusė (49 proc.) respondentų nurodė, kad leidžia ar norėtų leisti savo vaikus į dvikalbę mokyklą, Kaune tokių buvo trečdalis (34 proc.) (Kalėdienė 2010: 74). Panašias tendencijas parodė ir kitas tyrimas: 75,5 proc. apklaustų rusų respondentų teigė, kad jiems svarbu, jog jų vaikai įgytų išsilavinimą gimtąja kalba, o tarp lenkų respondentų taip teigė 68,9 proc. (Matulionis et al. 2011a). Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma Lietuvos rusų akcentuoja ir mokymo lietuvių kalba reikalingumą. 2007–2009 m. tyrime dauguma rusų

respondentų nurodė, kad pageidautų vaikus leisti į dvikalbę mokyklą, kurioje mokoma rusų ir lietuvių kalbomis (Klaipėdoje ir Vilniuje – 49 proc., Kaune – 33 proc.). Įdomu pastebėti, jog Kaune didesnė dalis rusų pageidautų, kad jų vaikai mokytųsi dvikalbėje lietuvių-anglų mokykloje (56 proc.) (Brazauskienė 2010: 112).

Rusų etninės grupės adaptacijai prie naujai kylančių iššūkių švietimo srityje buvo skiriama gana nedaug dėmesio. Mokinių skaičiaus mažėjimas ir mokyklų reorganizacijos procesas nulėmė mokyklos rusų dėstomąją kalbą, kaip socialinio instituto, įgalinančio rusų etniškumo reprodukciją, svarbos mažėjimą. Neatmestina tikimybė, kad susikurs alternatyvūs rusų etninės tapatybės reprodukcijos socialiniai institutai (nevyriausybinės organizacijos, sekmadieninės mokyklos, kultūros centrai ir kt.), tačiau šiam perėjimui daugiau dėmesio turėtų būti skiriama ir valstybės lygiu. Nors mokyklas lietuvių kalba dėstomąją kalbą renkasi gana nemaža dalis rusų mokinių tėvų, šis pasirinkimas ne visuomet gali būti nulemtas socialinio mobilumo siekių – didelę įtaką gali daryti ir mokyklų tinklo reorganizacija, kai tiesiog nelieka pasirinkimo galimybės (gyvenamojoje vietovėje nelieka mokyklos rusų mokomąją kalbą). Siekiant užtikrinti Švietimo įstatyme numatytos teisės mokytis gimtosios kalbos įgyvendinimą, daugiau dėmesio turėtų būti skiriama ugdymo organizavimui mokyklose lietuvių dėstomąją kalbą. Didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas ir kitakalbių vaikų adaptacijos bei jos įtakos skirtingų tautybių vaikų akademiniam pasiekimams stebėjimui.

### ***Darbo rinka***

Lietuvoje patikimų statistinių duomenų apie tautinių mažumų padėtį darbo rinkoje nėra daug (nuo 2004 m. Statistikos departamentas nebeskelbia duomenų apie tautinių mažumų nedarbą), bet remiantis atliktų tyrimų rezultatais galima išskirti pagrindines rusų etninės grupės integracijos darbo rinkoje tendencijas. Tyrėjai pastebi, kad struktūriniai darbo pokyčiai (perėjimas nuo pramoninės gamybos prie paslaugų ekonomikos, ekonominės krizės ir jų pasekmės) pastaraisiais dešimtmečiais darė didžiausią poveikį etninių grupių padėčiai darbo rinkoje. Specifiniai etninės grupės bruožai labiau vertinami kaip antrinio pobūdžio priežastys, apsunkinančios nelietuvių integraciją į darbo rinką (Okunevičiūtė Neverauskienė, Gruževskis ir Moskvina 2007: 34), nors pastebimi ir etninės hierarchijos formavimosi elementai, ypač dėl lietuvių kalbos vartojimo darbo aplinkoje pobūdžio.

Hazans (2010: 127), analizuodamas etninių grupių padėtį Latvijos darbo

rinkoje, siūlo išskirti keturis svarbius integracijos darbo rinkoje aspektus, kuriais remiantis bus apžvelgiamas rusų etninės grupės dalyvavimas darbo rinkoje Lietuvoje:

- 1) Pagrindiniai darbo rinkos rezultatai – *įsidarbinimas* (dalyvavimo darbo rinkoje bei nedarbo rodikliai) ir *atlyginimo dydžiai*. Aukštas etninių grupių nedarbo lygis ar žemas gaunamo darbo užmokesčio dydis nurodo galimas dalyvavimo darbo rinkoje kliūtis.
- 2) Dalyvavimo darbo rinkoje skirtumų tarp etninių grupių įvertinimas, atsižvelgiant į žmogiškojo kapitalo (išsilavinimo, profesinės kvalifikacijos), demografines ir geografines charakteristikas.
- 3) Segmentacijos darbo rinkoje įvertinimas – etninių grupių pasiskirstymas skirtingose profesijose ir darbo sektoriuose.
- 4) Tarpetninių kontaktų intensyvumas ir socialinės distancijos tarp skirtingų etninių grupių tyrimai.

Beresnevičiūtė (2005: 59–60), apžvelgdama 2001 m. surašymo ir 2002–2003 m. statistinių tyrimų duomenis, pažymi, kad bedarbių dalis etninių mažumų grupėse viršijo bendrąją Lietuvos vidurkį. Šie duomenys, anot Beresnevičiūtės (2005: 59), „byloja apie pastarojo dešimtmečio pokyčius, lėmusius prastesnę etninių mažumų padėtį darbo rinkoje,“ kadangi ankstesni tyrimai rodė, jog lietuvių ir rusų situacija darbo rinkoje buvo panaši, o tyrimo autoriai (Aasland 1998) tai aiškino aukštesniu rusų išsilavinimo lygmeniu. Naujesni duomenys apie tautinių mažumų dalyvavimo darbo rinkoje ir nedarbo rodiklius nėra prieinami, todėl nėra galimybių įvertinti, kokį poveikį etninėms grupėms darbo rinkoje turėjo tiek ekonominio augimo laikotarpis, tiek nuo 2008 m. prasidėjusi ekonomikos krizės situacija. Tyrimai Latvijoje (Hazans 2010: 139) rodo, kad ekonomikos augimo laikotarpiu tiek dalyvavimo darbo rinkoje, tiek gaunamų pajamų rodikliai tarp skirtingų etninių grupių išsilygino, bet prasidėjusi ekonomikos krizė skirtingas etnines grupes paveikė nevienodai – etninių mažumų grupių darbuotojai susidūrė su didesne nedarbo rizika nei latviai.

Apie etninių grupių gaunamas pajamas prieinami tik riboti duomenys (duomenų apie tik iš darbinės veiklos gaunamas pajamas nėra). 2001 m. atliktame tyrime, vertindami vidutines savo šeimos mėnesio pajamas, rusų respondentai dažniausiai pažymėdavo 901–1200 Lt stulpelį, o lietuvių respondentai tuo metu dažniau nurodydavo kiek aukštesnes (1201–1400 Lt) mėnesines pajamas (Kasatkina ir Leončikas 2003: 249). 2009–2010 m. atlikto ENRI-East tyrimo duomenimis, rusų respondentų vidutinės mėnesio pajamos pasiskirstė panašiai kaip baltarusių respondentų ir buvo kiek aukštesnės negu lenkų, bet palyginamų duomenų apie lietuvių gaunamas

pajamas nėra (žr. 4 lentelę) (Matulionis et al. 2011a; 2011b; 2011c).

Vertinant etninių mažumų dalyvavimo darbo rinkoje rodiklius, būtina įvertinti skirtingų veiksnių įtaką užimtumo rodikliams, ypač išsilavinimo, amžiaus bei gyvenamosios vietos specifikos (bendras nedarbo lygis mieste/regione). Leončikas (2007: 38), analizuodamas 2001 m. surašymo duomenis pastebi, kad darbingo amžiaus žmonės rusų etninėje grupėje santykinai seneni negu kitose grupėse, todėl darbo rinkoje gali susidurti su persikvalifikavimo, tarp jų ir skirtingų kalbų įvaldymo, sunkumais. Gana aukštas rusų išsilavinimo lygis (Kasatkina ir Leončikas 2003: 47) galėjo padėti užsitikrinti geresnę padėtį darbo rinkoje, bet pastaraisiais metais ryškių išsilavinimo skirtumų nebefiksuoja. Išsilavinimo skirtumų tarp etninių grupių mažėjimas gali būti siejamas ir su aukštos kvalifikacijos rusų emigracija iš Lietuvos (Brazauskienė 2010: 112; Kasatkina ir Beresnevičiūtė 2010: 14; Šliavaite, 2005). Geografiniai veiksniai rusų nedarbo lygiui didelės įtakos neturėtų daryti – didžioji rusų etninės grupės dalis gyvena miestuose, kuriuose nedarbo rodikliai yra žemesni už šalies vidurkį (išskyrus Panevėžį) (Statistikos departamentas 2002: 190–193; Lietuvos statistikos departamentas 2012b).

Analizuodama etninių grupių dalyvavimo skirtinguose visuomenės užimtumo sektoriuose (viešajame, privačiame ir nevyriausybiniam) tyrimo rezultatus, Beresnevičiūtė (2005: 116) teigia, kad visuomenės užimtumo sektoriuose galima stebėti „ne tik vertikalųjų socialinių netolygumų (nelygybės) aspektus, bet ir horizontaliuosius socialinės integracijos aspektus, t. y. netolygių tarpgrupinių [tarpetninių] socialinių ryšių aspektus“. Lietuvių ir nelietuvių dalyvavimas skirtinguose visuomenės užimtumo sektoriuose skiriasi – viešajame sektoriuje dominuoja etninė dauguma, o privatusis ir nevyriausybiniis sektoriai sudaro palankesnes sąlygas įvairių etninių grupių narių karjeros trajektorijoms. Taip pat pastebimai skiriasi ir etninių mažumų grupių narių dalyvavimas darbo rinkoje – etninių mažumų grupių nariai dažniau nei lietuviai užima žemesnės kvalifikacijos reikalaujančias pareigas, pasižymi mažesniais pajamomis, didesniais nedarbo rodikliais ir prastesniu pasiekto socialinio statuso vertinimu (Beresnevičiūtė 2005: 107). Autorė pažymi, kad „Lietuvos visuomenėje nepastebima specifinių etninių grupių organizacijų modelių (etninėms grupėms būdingi tie patys ar panašūs socialinio dalyvavimo kanalai), bet viešojoje erdvėje pastebimai dominuoja daugumos etninė grupė (Beresnevičiūtė 2005: 111). Tai nulemia ne tik mažesnis etninių grupių narių skaičius, bet ir jų turimi ištekliai bei vyraujantis socialinis kontekstas, kuris apibrėžia skirtingus galimybių laukus.

Kalbinės fragmentacijos tendencijos, kai aiškiai skiriasi kalbos vartojimo pobūdis darbovietėje, Lietuvoje nėra ryškios, jos daugiau pastebimos monoetninėje darbo aplinkoje – viešajame sektoriuje dažniausiai

bendraujama lietuvių kalba, o dalyje privačių įmonių bei nevyriausybinų organizacijų – etninių mažumų kalbomis (Beresnevičiūtė 2005: 102–106). Tyrimų duomenys rodo, kad tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuose su klientais dažniausiai yra bendraujama lietuvių kalba, darbo vidaus kontaktuose kiek dažniau yra vartojamos ir etninių mažumų kalbos, ypač bendraujant su bendradarbiais; su vadovais dažniau bendraujama lietuvių kalba (Beresnevičiūtė 2005; Brazauskienė 2010: 118). Rusų kalba darbo vidaus kontaktuose (bet ne bendraujant su klientais) kiek dažniau yra vartojama Vilniuje ir Klaipėdoje nei Kaune (Brazauskienė 2010: 118). Tyrėjai pastebi, kad lietuvių kalba Nepriklausomybės laikotarpiu sėkmingai įsitvirtino viešojoje erdvėje – „viešojoje erdvėje didesnę reikšmę turi etninės daugumos kalba, nepaisant regiono etninės struktūros“ (Beresnevičiūtė 2005: 103).

Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, nepaisant dažno kalbos vartojimo, 42 proc. rusų tautybės respondentų nurodė besijaučiantys nevisaverčiai dėl to, kad (gerai) nemoka lietuvių kalbos (Brazauskienė 2010: 118). Tokiai jausenai įtakos turi ir daugumos nuostatos – tyrėjai pastebi, jog visuomenės požiūris į su akcentu kalbantį kitatautį per pastarąjį dvidešimtmetį smarkiai pasikeitė (Leončikas 2007; Kasatkina ir Leončikas 2003). Atgimimo laikotarpiu ir Nepriklausomybės pradžioje, „kitatautis, kalbantis lietuviškai, buvo pagarbos ir susižavėjimo objektas. Lietuviai nepaprastai vertindavo kitataučių pastangas, net jei tai būdavo viso labo pasisveikinimas ar nereikšminga frazė“ (Leončikas 2007: 109). Šis požiūris pasikeitė nepastebimai – akcentas ėmė funkcionuoti kaip nelietuvių atpažinimo priemonė, galinti apsunkinti kitataučių adaptaciją Lietuvoje. Remiantis „Miestai ir kalbos“ tyrimo (2007–2009) duomenimis, akcentą savo kalboje pastebi dauguma rusų respondentų, bet teigė „ypatingų problemų dėl to neturį, tik nepatogiai jaučiasi bendraudami su lietuviais,“ o daliai tyrimo respondentų (nepakankamos) lietuvių kalbos žinios yra kliūtis siekiant gauti norimą darbą (Brazauskienė 2010: 118). Peržvelgus darbo skelbimus galima pastebėti, kad reikalavimas „nepriekaištingos lietuvių kalbos žinios“ yra gana dažnas ieškant biuro administratorių, vadybininkų ir kitų specialistų. Etninių tyrimų instituto 2009–2012 m. atlikti visuomenės nuostatų tyrimai taip pat nurodo lietuvių kalbos svarbą darbovietėje – su lietuvių kalbos nemokančiais asmenimis vienoje darbovietėje nenorėtų dirbti 13–19 proc. Lietuvos gyventojų, nors socialinė distancija su rusais ar kita gimtąja kalba kalbančiais asmenimis yra žymiai mažesnė (žr. 1 pav.).

Lietuvos socialinės integracijos politikoje etninė dimensija yra nematoma – tautinių mažumų situacija darbo rinkoje nestebima, todėl sunku įvertinti rusų etninės grupės padėtį. Ypač trūksta duomenų apie dalyvavimo darbo rinkoje skirtumus – nedarbo lygį skirtingų etninių grupių viduje,

pajamų iš darbinės veiklos skirtumus. Turimi negausūs duomenys žymi galimus etninių mažumų dalyvavimo darbo rinkoje sunkumus (didesnis nedarbo lygis, žemesnės gaunamos pajamos), bet pastebimi ir pozityvūs veiksniai – nedarbo lygis didžiuosiuose miestuose, kuriuose gyvena didžioji dalis rusų, yra mažesnis nei šalies vidurkis, santykinai aukštas išsilavinimo lygis rusų etninėje grupėje (bent jau iki 2001 m.). Kalbinės fragmentacijos tendencijos Lietuvoje nėra ryškios – rusai viešojoje erdvėje ir darbovietėje dažniau vartoja lietuvių nei rusų kalbą, bet daugumos nuostatos dėl lietuvių kalbos vartojimo, ypač dėl aukštai iškeliamos lietuvių kalbos žinių kartelės ir akcento, kaip nelietuvių atpažinimo priemonės svarbos, kelia įtampą daliai rusų etninės grupės narių ir apsunkina jų integraciją į darbo rinką.

### ***Sveikata***

Kauno medicinos universiteto atliktų tyrimų duomenys (HBSC ir FinBALT tyrimai) rodo, kad lietuvių ir tautinių mažumų (rusų, lenkų) sveikatos rodikliai mažai skiriasi ir daugiausiai susiję su socialiniais bei kaimo/miesto sveikatos netolygumais (Šumskas 2009). Pristatydamas Suaugusiųjų Lietuvos žmonių gyvenamosios tyrimų rezultatus (FinBALT 1994–2006), Šumskas (2009) pažymi, kad stebimi skirtumai (pvz., rusų vyrai savo gyvenimo kokybę vertino kiek prasčiau nei lietuviai ar lenkai, bet lenkų ir rusų moterys savo gyvenimo kokybę vertino geriau nei lietuvių moterys; lenkų vyrai dažniau nei kitų tautybių vyrai vartojo alkoholį, ir t. t.) yra menki ir labiau sietini su socialinės klasės bei gyvenamosios vietos skirtumais (miestas/kaimas) nei tautybės veiksniais.

Didelių skirtumų tarp etninių grupių nenumatyta ir Tarptautinio mokyklinio amžiaus vaikų gyvenamosios ir sveikatos tyrimo (HSBC) metu (Biomedicininis tyrimų institutas 2006). Tyrimo išvadose teigiama, kad Lietuvos mokyklose besimokantys rusų bei lenkų tautybių paaugliai elgiasi ir jaučiasi panašiai kaip ir lietuvių tautybės paaugliai, o nustatyti gyvenamosios ir sveikatos rodiklių (bandymo rūkyti, svaigintis alkoholiu, savo sveikatos bei laimingumo vertinimas ir kt.) tautiniai skirtumai nėra dideli (Biomedicininis tyrimų institutas 2006). Tyrėjai pažymi, kad lietuvių, rusų ir lenkų mokyklų mokinių gyvenamosios ir sveikatos skirtumus didele dalimi sąlygoja mokyklų psichosocialinės aplinkos skirtumai, bet atkreipia dėmesį į tai, kad skiriasi rusų ir lenkų mokinių padėtis skirtingos mokomosios kalbos mokyklose: lenkų ir rusų mokomosios kalbos mokyklose kitataučiai mokiniai pasižymi dažniau pozityvia nei negatyvia gyvenama ir sveikata, o lietuvių mokomosios kalbos mokyklose, priešingai, kitataučiai mokiniai dažniau pasižymi negatyvia nei pozityvia gyvenama ir sveikata (Biomedicininis tyrimų institutas 2006).



## ***Politinis dalyvavimas ir atstovavimas***

Analizuojant rusų etninės grupės dalyvavimą Lietuvos politikos lauke ir atstovavimą jam galima pastebėti tiek asimiliacijos, tiek marginalizacijos tendencijas. Rusų etninės grupės dalyvavimas politinėje arenoje nėra ryškus – Lietuvos rusų politinės partijos rinkimuose surenka palyginti nedaug balsų, o rusų etninės grupės narių atstovavimas ne etniniu pagrindu sukurtose partijose yra palyginti menkas. Politinė mobilizacija etniniu pagrindu tarp Lietuvos rusų yra palyginti nežymi – dvi etniniu pagrindu sukurtos politinės partijos Lietuvos rusų sąjunga (įsteigta 1995 m. Vilniuje) ir Rusų aljansas (įsteigta 2002 m. Klaipėdoje) rinkimuose surenka palyginti nedaug balsų ir sėkmingiau dalyvauja savivaldybės tarybų (Vilniaus ir Klaipėdos miestuose) nei Seimo rinkimuose. Rinkimuose į Seimą ar Europos Parlamentą šios partijos paprastai sudaro koalicijas su kitomis partijomis arba šių partijų nariai yra įtraukiami į kitų partijų rinkiminių sąrašus, bet partijų bendradarbiavimas nėra ilgalaikis ir neretai apsiriboja bendra rinkimine kampanija (nors pastaraisiais metais stebimas kiek glaudesnis Rusų aljanso ir Lietuvos lenkų rinkimų akcijos bendradarbiavimas – šios partijos rinkimuose kartu dalyvauja nuo 2008 m.). Tyrėjai pastebi, kad etninės mažumos, kaip politinio identiteto modalumo reprezentavimą (Valevičius ir Kraniauskas 2001), aktyviau įgyvendina Lietuvos lenkų rinkimų akcija, kuri geriau pasirodo ir rinkimuose, o rusų politinės partijos susiduria su politinio identiteto krize (Frėjutė-Rakauskienė 2011).

Lietuvos rusų politinės mobilizacijos etniniu pagrindu stoką galima bent iš dalies paaiškinti ankstesnių tyrimų duomenimis (Matulionis et al. 2011a; Kasatkina ir Leončikas 2003), atskleidžiančių, kad Lietuvos rusų tapatybei svarbesnis dėmuo yra savos socialinės padėties vertinimas, taip pat profesija, amžiaus grupė, lytis nei etniškumo dėmuo<sup>11</sup>. Tikėtina, kad Lietuvos rusų politinei elgsenai didesnę įtaką turi būtent šie veiksniai, kurie ir nulemia vienos ar kitos partijos pasirinkimą rinkimų metu. Lietuvos rusų rinkėjų aktyvumas yra panašus kaip ir visų Lietuvos rinkėjų – 2008 m. Seimo rinkimuose teigė dalyvavę 54,2 proc. Lietuvos rusų (Matulionis et al. 2011a), o bendras Lietuvos rinkėjų aktyvumas tuo metu buvo 48,6 proc. (Vyriausioji rinkimų komisija 2008). Vis dėlto galima pastebėti

---

<sup>11</sup> ENRI-East 2009–2010 m. duomenimis: Lietuvos lenkams apibrėžiant savo tapatybę, etninė tapatybė buvo antra pagal svarbumą po turimos profesijos. Lenkų respondentų pasirinktų kategorijų apibrėžiant savo tapatybę pasiskirstymas: 23,9 proc. svarbiausia kategorija pasirinko esamą ar buvusią profesiją, 21,8 proc. – tautybę (Lietuvos lenkas), po kurių sekė kitos kategorijos – lytis (11,7 proc.), amžius (11,7 proc.) ir religija (11,1 proc.) (Matulionis et al. 2011b).

gana žymių skirtumų tarp Lietuvos rusų balsavimo ir oficialių rinkimų rezultatų – Lietuvos rusai, rečiau nei kiti rinkėjai, buvo linkę balsuoti už dešiniuosius pakraipos partijas, laimėjusias 2008 m. rinkimus (Tėvynės sąjungą – krikščionis demokratus, Liberalų ir centro sąjungą, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdį ir kt.) ir savo balsus atidavė partijoms „Tvarka ir teisingumas“, Darbo partijai bei Lietuvos socialdemokratų partijai. Už Lietuvos lenkų rinkimų akciją, rinkimuose dalyvavusią kartu su Rusų aljansu, teigė balsavę 8,1 proc. rusų respondentų, o Lietuvos rusų sąjunga apklausos metu nebuvo išskirta ir galėjo patekti tarp atsakymų „Kita“ (žr. 5 lentelę). Oficialiais rinkimų duomenimis, Lietuvos rusų sąjunga šiuose rinkimuose surinko 0,9 proc. balsų.

Didesnė parama kairiosioms partijoms tarp Lietuvos rusų buvo stebima ir ankstesnių rinkimų metu (Jurkynas 2004) – iš parlamentinių partijų daugiausiai Lietuvos rusų balsų pritraukdavo Lietuvos demokratinė darbo partija (LDDP)<sup>12</sup> – 1996 m. tyrimo duomenimis už LDDP balsus buvo linkę atiduoti 13,1 proc. Lietuvos rusų (5,6 proc. lietuvių), o už Tėvynės sąjungą – Lietuvos konservatorius būtų balsavę tik 9,7 proc. rusų (26,3 proc. lietuvių) (Krupavičius 2000: 47). Rusų parama tautinių mažumų partijoms tiek 1996 m., tiek 2008 m. rinkimų metų buvo gerokai mažesnė nei kitoms parlamentinėms partijoms (1996 m. už Lietuvos tautinių mažumų aljansą teigė balsuosiantys 8,6 proc. rusų rinkėjų) (Krupavičius 2000: 47). Lietuvos rusų paramą kairiosioms politinėms partijoms tyrėjai neretai sieja su vertybiniu ekskomunistiniu/antikomunistiniu konfliktu, apibrėžusiu rinkėjų politinę elgseną 1990–1997 m. rinkimų laikotarpiu (Jurkynas 2004: 283) – dešiniuosius partijos tuo laikotarpiu politinei mobilizacijai naudojo gana aštrią antikomunistinę ir prieš Rusiją nukreiptą retoriką, kuri, tikėtina, buvo nepriimtina daliai rusų rinkėjų<sup>13</sup>. Vis dėlto Jurkynas (2004) pastebi, kad šis pereinamojo laikotarpio konfliktas nuo 2000 m. ėmė vaidinti mažesnę reikšmę politinei rinkėjų mobilizacijai, o politiniame lauke imti atspindėti daugiau socialinio ekonominio pobūdžio konfliktai, tokie kaip kaimo/miesto, rinkos ekonomikos laimėtojų/pralaimėtojų ir kiti<sup>14</sup>. Partijos, 2008 m. rinkimų metu gavusios daugiausiai

<sup>12</sup> 2001 m. susijungė su Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP).

<sup>13</sup> 1995–1996 m. viešosios nuomonės apklausos rodė, jog pozityviai komunistinę sistemą vertino 44,6 proc. lietuvių, 74,5 proc. lenkų, 70,1 proc. baltarusių ir 64,8 proc. rusų (Krupavičius 2000: 29).

<sup>14</sup> Vis dėlto Žvaliauskas, Butkevičienė, Vaidelytė (2009) pažymi, kad socioekonominiai konfliktai iki šiol nerado tvirto atgarsio tarppartinėje konkurencijoje dėl menko politinių partijų nusiteikimo politizuoti visuomenėje kylančius konfliktus, o ekskomunistinė/antikomunistinė skirtis iki šiol išlieka svarbiausia politinio lauko ašimi. Išliekančią ekskomunistinės/antikomunistinės skirties svarbą pažymi ir Norkus (2011).

Lietuvos rusų rinkėjų balsų, – „Tvarka ir teisingumas“ bei Darbo partija, – siejamos su kairiuoju populizmu, agreguojančiu socialinį nepasitenkinimą dėl pernelyg lėto ekonominės gerovės augimo (Laurėnas 2004; Norkus 2011) ir mobilizuojančiu rinkos ekonomikos pralaimėtojų balsus. Lietuvos rusų rinkėjams kairysis populizmas gali būti patrauklus būtent dėl šio socioekonominio konflikto iškėlimo į politinį lauką – 2001–2002 m. atlikto tyrimo duomenimis 44 proc. respondentų rusų (didžiausia dalis iš visų apklaustų etninių grupių) manė, kad per pastaruosius 10 metų jie nusileido visuomenės hierarchijos laipteliais (Kasatkina ir Leončikas 2003: 273)

Lietuvos rusų paramą kairiosioms politinėms partijoms bent iš dalies galima paaiškinti ir tuo, kad būtent šių partijų rinkiminiuose sąrašuose yra daugiau nelietuvių atstovų ir į šių partijų vadovybes dažniau yra įtraukiami nelietuvių tautybės atstovai (žr. Žvaliauskas 2000). 1996–2008 m. tiek vienmandatėse, tiek daugiamandatėje rinkimų apygardoje, etninių mažumų atstovai į Seimą dažniau patekdavo kairiųjų partijų ir koalicijų sudėtyje, o dešinėsios partijos į rinkiminius sąrašus nelietuvių tautybės atstovus įtraukdavo rečiau (žr. 6 lentelę). Vertinant 1996–2008 m. rinkimų rezultatus, galima pastebėti, kad etninių mažumų atstovų išrinkimui į Seimą didelę įtaką turėjo dešinės–kairės svyravimai – rinkimus laimint kairiosioms politinėms partijoms ir koalicijoms, į Seimą patekdavo daugiau etninių mažumų atstovų. Vis dėlto nepaisant šių svyravimų, tyrėjai pastebi, kad „ilgainiui Seimas tampa vis homogeniškesnis etninės kilmės atžvilgiu: kiekviename naujame Seime vis mažiau etninių mažumų narių,“ o dalis kandidatų pasirenka nieko nenurodyti anketos grafoje „tautybė“ (Beresnevičiūtė 2005: 60). Vertinant rusų etninės grupės atstovavimą, 2008–2012 m. kadencijos Seimo sudėtis yra išskirtinė – pirmą kartą nuo 1990 m. kandidatų anketose nė vienas išrinktas Seimo narys nenurodė esąs rusų tautybės (Viktor Uspaskich, išrinktas į Seimą 2008 m. ir po 2009 m. Europos parlamento rinkimų atsisakęs Seimo nario mandato, kandidato anketoje tautybės nenurodė) (žr. 7 lentelę).

Siekiant politinės sėkmės, rusų etninė tapatybė politiniame lauke neretai suspenduojama. Beresnevičiūtė (2005: 115) pastebi, kad tiek politiniame lauke, tiek „viešajame sektoriuje dominuoja etninė dauguma, kuri, viena vertus, homogenizuota šio sektoriaus aplinką, silpnina etniškumo raišką ir paverčia ją nominaliąja (daugumos etninės grupės) bei sykiu nematoma etnine kategorija“. 1996–2011 m. tiek Seime, tiek savivaldybių tarybose etninių mažumų reprezentavimas nebuvo proporcingas – lietuvių tautybės atstovai sudarydavo 80–95 proc. Seimo ir 83–89 proc. savivaldybių tarybų narių, rusų tautybės atstovai – 0–5 proc. Seimo ir 1–2 proc. savivaldybių

tarybų narių<sup>15</sup>, o dalis kandidatų (apie 4–10 proc.) pasirinkdavo nenurodyti savo tautybės (žr. 7 ir 8 lenteles). Politiniame lauke etninė tapatybė suspenduojama dažniau nei surašymų metu – 2001 ir 2011 m. surašymų metu tautybės nenurodydavo tik apie 1 proc. Lietuvos gyventojų. Pasirinkimas neakcentuoti savo etninės tapatybės politiniame lauke gali atspindėti nelietuvio tapatybės kaip kliūties politiniam dalyvavimui suvokimą ir žymėti egzistuojančias įtampas tarp skirtingų etninių tapatybių Lietuvos visuomenėje.

## Rusų etninė grupė Lietuvos–Rusijos dvišalės politikos kontekste

Tyrėjai, analizuodami pastarųjų dvidešimties metų Baltijos šalių ir Rusijos santykius, pastebi, kad nepaisant optimistinių prognozių, politinės įtampos tarp šalių išliko praktiškai visose strateginių interesų srityje (Ehin ir Berg 2009; Ragauskas 2011). Tikėtasi, kad Baltijos šalių įstojimas į Europos Sąjungą, suteiks galimybę iš esmės perstruktūruoti šalių kaimyninius santykius (Ehin ir Berg, 2009: 4). Vis dėlto toks santykių pagerėjimas tarp Rusijos ir Baltijos šalių, kokio buvo tikėtasi, neįvyko – ir po įstojimo į Europos Sąjungą tarp šalių netrūko įtampų ne tik diplomatijos bei ekonomikos, bet ir karinėje srityse. Rimvydas Ragauskas (2011), apžvelgdamas Lietuvos ir Rusijos santykių perspektyvą teigia, kad egzistuojantys esminiai nesutarimai, neleidžia normalizuoti dvišalio politinio dialogo ir veda abi šalis į nuolatinę konfrontaciją. Vienu esminių iššūkių šiuolaikiniams Rusijos–Lietuvos dvišaliams santykiams tyrėjai įvardija Rusijos ir Baltijos šalių tapatybių konfliktą:

*Baltijos šalių ir Rusijos posovietinio laikotarpio tautinės tapatybės<sup>16</sup>, kartu su jas konstruojančiais istoriniais naratyvais, yra nesuderinamos, ir netgi, viena kitai prieštaraujanti. [...] Baltijos šalių ir Rusijos valstybingumą pagrindžiantys naratyvai yra paremti teiginiais, kurie yra tarpusavyje nesuderinami. Skirtumai yra ne detalėse, bet susiję su pagrindiniais valstybingumą grindžiančiais teiginiais – t. y., skirtingais Antrojo pasaulinio karo, Raudonosios armijos vaidmens, soviet-*

<sup>15</sup> 2001 m. surašymo duomenimis lietuvių tautybės gyventojai sudarė 83,5 proc. Lietuvos Respublikos gyventojų, 2011 m. duomenimis – 84,2 proc. gyventojų. 2001 m. surašymo duomenimis rusų tautybės gyventojai sudarė 6,3 proc. Lietuvos gyventojų, 2011 m. duomenimis – 5,8 proc. gyventojų.

<sup>16</sup> Tyrėjai pažymi, kad jie remiasi konstruktyvistine tarptautinių santykių studijų kryptimi, kuri akcentuoja idėjų (*ideational*) struktūrų svarbą tarpvalstybiniuose santykiuose. Valsstybių konstruojamos tautinės tapatybės (per švietimo, atminties politiką) yra svarbi šių idėjų struktūrų dalis, veikianti tarptautinės politikos erdvėje (Ehin ir Berg 2009: 2).

*tinio režimo ir jo griūties vertinimais, skirtingu Baltijos šalių valstybingumo nutraukimo ir jo atkūrimo aplinkybių vertinimu.* (Ehin ir Berg 2009: 1; 9)

Toks konstruojamų tautinių tapatybių nesuderinamumas kelia iššūkį Baltijos šalyse gyvenantiems rusų etninės grupės nariams, kurie savo etninės tapatybės konstravimo procese susiduria su būtinybe integruoti abiejų valstybių tautinių tapatybių elementus. Frėjutė-Rakauskienė (2011: 106–107), analizuodama rusų etninės tapatybės bruožus Lietuvoje pastebi, kad tarp visų kartų rusų vyrauja gana stiprus lokalinis identitetas – kokybinio tyrimo respondentai pabrėžė, kad jie save labiau tapatina su Lietuva (jaunesniosios ir vidurinėsios kartos atstovai) ar miestu, kuriame gyvena (vyresnės kartos respondentai) nei su Rusija. Su Rusija jaučiamas daugiau kultūrinis nei geografinis ryšys, tapatinamasi per rusų kultūrą, kalbą, stačiatikybę (Frėjutė-Rakauskienė 2011: 100). Vis dėlto nepaisant to, kad, anot Frėjutės-Rakauskienės (2011), rusai Lietuvoje yra gana gerai integravęsi į Lietuvos visuomenę, o etninės tapatybės suvokimai varijuoja tarp skirtingų kartų ir Lietuvoje gimusių ar į Lietuvą atvykusių rusų (t. y., nėra mobilizuotos etninės tapatybės, kai skirtumai tarp skirtingų respondentų yra nepastebimi ar menki), istorinių įvykių vertinimas (ypač Rusijos vaidmens Antrojo pasaulinio karo metu) jungia įvairaus amžiaus informantus tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje:

*Svarbu atkreipti dėmesį į Rusijos pergalės Antrajame pasauliniame kare ir Gegužės 9-osios svarbą visų kartų rusų savimonėje. Gegužės 9-osios šventės svarba ir Lietuvoje, ir Latvijoje rodo, kad rusų etninės grupės (mažumos) ir lietuvių bei latvių daugumos suvokimas (kultūrinis, istorinis) yra paralelinis ir neturi sąlyčio taškų.* (Frėjutė-Rakauskienė 2011: 107)

Toks gretutinis, nesuderinamas istorinių įvykių interpretavimas mažumos ir daugumos grupėse, nors šiuo metu Lietuvoje nekelia didesnių įtampų, turi potencialo tapti rimtesnių politinių konfliktų priežastimi – 2010 m. gegužės 9 d. Vilniuje vykusias Pergalės dienas skirtas eitynes lydėjo protestai ir politikų išsakoma kritika<sup>17</sup>. Panaši įtampa pastebima ir Latvijoje (prieštarinai vertinamos Raudonosios armijos veteranų (organizuojamos gegužės 9-ąją) ir Rygos SS legiono veteranų (vykstančios kovo 16-ąją) eitynės), o 2007 m. Estijoje protesto akcijos prieš paminklo sovietų kareiviams demontavimą Taline virto kelias dienas trukusiomis riaušėmis. Poreikiui derinti Rusijos ir Lietuvos istorinius naratyvus konstruojant Lietuvos rusų etninę tapatybę iki šiol nebuvo skirtas pakanka-

---

<sup>17</sup> Žr. Gališanskis ir Černiauskas (2010, gegužės 9); Beniušis (2010, balandžio 28); Beniušis (2010, gegužės 6).

mas institucinis dėmesys kultūrinės integracijos politikoje<sup>18</sup>.

Baltijos šalių ir Rusijos tarptautinių santykių analizės kontekste rusų etninė grupė Baltijos šalyse neretai pozicionuojama kaip galimas grėsmės šaltinis – ypač Latvijoje ir Estijoje, Lietuvoje ši grėsmė matoma kaip mažesnė dėl ne tokio ženklaus rusų tautybės žmonių skaičiaus šalyje ir išspręsto politinės integracijos (ypač pilietybės) klausimo. Nepaisant kiek palankesnės Lietuvos situacijos, abejonės rusų lojalumu Lietuvos valstybei yra keliamos: „reikia išsiaiškinti priežastis, kodėl tam tikra rusų dalis nėra lojali valstybei, kurioje gyvena: ar tai lemia šeimos auklėjimas, ar mokykla, ar Rusijos propaganda, ar sunki ekonominė situacija, ar netinkama vietinės valdžios pozicija ir politika rusų atžvilgiu ir t. t.“ o tokios abejonės pagrindu laikomas net ir sunkiai apibrėžiamas „už Rusijos ribų gyvenančio ruso psichologinis tipas“ (Geopolitikos studijų centras 2009). Pagrindinės priemonės, kurios Geopolitikos studijų centro ekspertų yra įvardijamos kaip galimas Lietuvos atsakas Rusijos vykdomai kultūrinei politikai, yra būtinybė stiprinti „nacionalinę pilietinę tapatybę, pasąmonėje neatskiriant rusų mažumos nuo pagrindinės nacijos“ ir kokybiškos politikos (taip pat ir informacinės) rusų atžvilgiu svarba:

*Šiuo metu atskirų buvusių SSRS šalių tautinėje politikoje negatyvaus yra daugiau nei pozityvaus: ji yra labiau gynybinė ir kiršinanti nei integracinė. Kad būtų efektyvi, ji turi tapti labiau subalansuota (pavyzdžiui, filmuose ar laidoje apie stalinizmo nusikaltimus turi būti pabrėžiama, kad ne mažiau už kitus nuo jo kentėjo ir patys rusai; vertinant sovietinės okupacijos istoriją reikia aiškiai atiboti ją nuo sovietinių kareivių žygdarbio kovojant su nacizmu ir t. t.). (Geopolitinių studijų centras 2009)*

Nepaisant gana silpnos Lietuvos tautinių mažumų integracijos politikos (politiniame lauke šioms problemoms skiriamas gana mažas dėmesys, kultūrinė integracija neretai apsiriboja tik priemonėmis tautinio tapatumo išlaikymui, nesvarstant integracinių tapatybių (Lietuvos rusas, Lietuvos lenkas) formavimo kryptį), lankstus kalbų vartojimas ir viešajame gyvenime dažniau pasirenkama lietuvių kalba (Ramonienė 2010), dalyvavimas lietuviškojoje informacinėje erdvėje (Ramonaitė, Malinkevičius ir Degutis 2007) bei socialinio pasitikėjimo lygmenys (Krupavičius 2000) ir etninių įtampų neakcentavimas (žr. 2 pav.) žymi gana aukštą etninių mažumų grupių lojalumo ir adaptacijos laipsnį bei integracijos į viešąją erdvę nuostatas (Beresnevičiūtė 2005). Vis dėlto integracijos, kaip baigtinio („išspręsto“) proceso, samprata ir potencialių įtampų tarp

<sup>18</sup> Išimtimi galima laikyti Lietuvos ir Rusijos istorikų bendradarbiavimą rengiant bendrą keliatomį Antrojo pasaulinio karo dokumentų rinkinį „Lietuva ir SSRS Antrojo pasaulinio karo metais“, bet šiame darbe didesnis dėmesys skiriamas tarpvalstybinių santykių analizei, o ne rusų etninės grupės padėties sovietiniu laikotarpiu pozicionavimui.

mažumos ir daugumos grupių ignoravimas ne tik palieka galimybes etninių įtampų radikalizavimui, bet ir atveria erdvę aktyvesniam užsienio šalių dalyvavimui Lietuvos valstybės gyvenime.

### ***Rusijos užsienio politikos kultūros politika***

Pastaraisiais metais tarptautinių santykių analitikai vis daugiau dėmesio skiria Rusijos užsienio politikos kultūros politikos (*soft power*) analizei, taip pat ir santykiams su rusų ar rusakalbių grupėmis kaimyninėse valstybėse (Pelens 2009; Maliukevičius 2008). Pastebimas Rusijos užsienio politikos perorientavimas nuo karinės/ekonominės galios įtvirtinimo, prie rusų kultūros plėtros finansavimo regione (nors visos galios formos išlieka aktualios siekiant Rusijos strateginių interesų regione). Pagrindinė parama užsienyje veikiančiomis rusų organizacijoms teikiama per fondo „Russkij Mir“ veiklą – Lietuvoje Šiaulių universitete ir Lietuvos edukologijos universitete įsteigti Rusų kalbos ir kultūros centrai, teikiama parama veikiančioms nevyriausybinėms organizacijoms (Motuzaitė 2012, kovo 21). Tarptautinio tyrimo „Humanitariniai Rusijos užsienio politikos aspektai Gruzijoje, Moldovoje, Ukrainoje ir Baltijos šalyse“ (2009) ekspertai pažymi, kad trys svarbiausi Rusijos humanitarinės politikos analizuojamose valstybėse akcentai yra kalba, istorijos vertinimas ir religija (Pelens 2009; Geopolitinių studijų centras 2009). Nerijus Maliukevičius (2009: 210), analizuodamas Rusijos informacinės politikos aspektus pastebi, jog „Rusija net neslepia, kad vienas pagrindinių tikslų, kuris turėtų būti pasiektas remiant rusų žiniasklaidą ir nevyriausybinės organizacijas Lietuvoje, yra Rusijos propaguojamos istorijos interpretavimo versijos plėtra šalyje,“ ypač Antrojo pasaulinio karo įvykių vertinimas.

Vis dėlto Rusijos kultūros politikos efektyvumas yra vertinamas nevienareikšmiškai. Tiek Lietuvos, tiek Rusijos tyrėjai pripažįsta, kad Rusijos vykdomos paramos tėvynainiams politika kol kas neduoda siekiamų rezultatų (Pelens 2009; Смирнов 2012). Baltijos tyrimų instituto (Immanuelio Kanto Baltijos federacinis universitetas) direktorius Vadim Smirnov pastebi, kad „iki šiol Rusijos vykdyta *švelniosios jėgos* politika Baltijos šalyse pasižymėjo nesistemingumu ir buvo, nebijokime to pasakyti, nepakankamai efektyvi“ (Смирнов 2012). Apibendrinami atlikto tyrimo „Humanitariniai Rusijos užsienio politikos aspektai Gruzijoje, Moldovoje, Ukrainoje ir Baltijos šalyse“ rezultatus, prie panašios išvados prieina ir Baltijos šalių mokslininkai, pažymėdami, kad rusų tėvynainių paramos politika Lietuvoje dar nėra visiškai išplėtotą, nors paskutiniaisiais metais stebimas jos suintensyvėjimas (Pelens 2009: 300–301).

## Išvados

Menkas politinis dėmesys skiriamas Lietuvos tautinių mažumų integracijos politikai – nesutvarkyta teisinė bazė, tinkamo institucinio atstovavimo nebuvimas ir sudėtingas tarpinstitucinis bendradarbiavimas įgyvendinant integracijos programas – atspindi ne tik vyraujančią politinę nuostatą, kad tautinių mažumų integracijos klausimas buvo „išspręstas“ 1989 m. Pilietybės įstatymu, bet ir požiūrį, kad etninės grupės turėtų iš esmės nesisirti (neturėti skirtingų poreikių) nuo „daugumos“ visuomenės. Nepaisant gana aukšto rusų etninės grupės lojalumo ir adaptacijos laipsnio Lietuvos visuomenėje, valstybės lygiu neskiriant dėmesio naujai kylantiems iššūkiams – asimiliacijos/marginalizacijos tendencijoms, teisės į tautinio tapatumo išsaugojimą užtikrinimui, dalyvavimo valstybės gyvenime netolygumams ir kt., – nestebint ir nereguliuojant adaptacijos proceso kryptį, išlieka etninių įtampų radikalizavimo grėsmė.

Pastarojo dešimtmečio pokyčiai rusų etninėje grupėje, ypač mažėjantis gyventojų skaičius, turėjo didelę reikšmę rusų etninės grupės raidai ir adaptacijos pobūdžiui Lietuvoje. Pati ryškiausia tokio gyventojų mažėjimo pasekmė – mažėjantis mokyklų rusų dėstomąją kalba tinklas ir vaikų, besimokančių rusų kalba, skaičius. Šie pokyčiai turėjo įtakos mokyklos, kaip tautinio tapatumo tęstinumo instituto, reikšmės mažėjimui, o rusų tautybės mokinių dalyvavimas lietuviškajame švietimo sektoriuje žymėjo stiprėjančias asimiliacijos tendencijas. Mokyklų reorganizacijos procesas, nors ir nebuvo pagrindinė šių pokyčių priežastis, o daugiau atspindėjo demografinius pokyčius ir siekį optimizuoti švietimo įstaigų tinklą, tautinių mažumų narių buvo vertinimas gana kritiškai. Pertvarkant mokyklų tinklą mažai dėmesio buvo skiriama konstitucinės teisės į tautinio tapatumo išsaugojimą ir Švietimo įstatyme numatytą teisės mokytis gimtosios kalbos užtikrinimui mokyklose lietuvių dėstomąją kalba.

Duomenys apie tautinių mažumų dalyvavimą švietimo sektoriuje, ypač tokie svarbūs rodikliai kaip skirtingų tautybių vaikų pasiekimų, aukščiausio pasiekto išsilavinimo skirtumai, dalyvavimas aukštojo ir profesinio išsilavinimo sektoriuose nėra renkami, todėl nėra galimybės įvertinti etninių grupių raidos skirtumus ir panašumus. Adaptacijos procesai nėra stebimi ir kitose svarbiose valstybės gyvenimo srityse: praktiškai nėra duomenų apie tautinių mažumų narių dalyvavimą darbo rinkoje, naudojimąsi sveikatos ir socialinėmis paslaugomis. Nepaisant sukurtos teisinės ir institucinės bazės – Lygių galimybių įstatymo, antidiskriminacinių programų ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, – lygių galimybių politika, ypač skirtingų etninių grupių atžvilgiu, išlieka daugiau deklaraty-



vaus pobūdžio. Tautinių mažumų integracijos programose lygių galimybių užtikrinimui praktiškai nėra skiriama dėmesio, o vykdomosios valdžios lygmeniu atsakingų institucijų bendradarbiavimas yra tik formalus – Lygių galimybių skyrių turinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerija tautinių mažumų integracijos programų įgyvendinime nedalyvauja.

Vertinant rusų etninės grupės dalyvavimą ir atstovavimą politiniame lauke, stebimos etninės tapatybės suspendavimo tendencijos – dalis savivaldybių tarybų ir Seimo narių pasirenka nenurodyti savo tautybės arba nurodo daugumos – lietuvio – etninę tapatybę. Nors galima daryti prielaidą, kad nelietuvių kilmės žmonių pasirinkimas priimti lietuvio tapatybę žymi pilietinės dimensijos lietuvio tapatybėje atsiradimą (Leončikas 2007), rusų etninės grupės atveju, ko gero, svarbesnis yra nesprendžiamas tapatybių konfliktas, kurį nurodo dvišalius Lietuvos–Rusijos santykius analizuojantys tyrėjai. Įtampos, kylančios dėl būtinybės derinti iš esmės prieštaringas dviejų šalių posovietinio laikotarpio tautines tapatybes, atspindinčias skirtingą istorinių įvykių ir valstybingumą pagrindžiančių naratyvų vertinimą, yra svarbi kliūtis rusų etninės grupės atstovavimui politiniame lauke. Lietuvos ruso – integracinės tapatybės, derinančios abiejų etninių grupių tapatybių elementus, – formavimas šiuo metu yra paliktas savieigai, o kultūrinės integracijos politika Lietuvoje apsiriboja tautinės tapatybės išsaugojimui skirtų priemonių (pvz., bukletų apie Lietuvos tautines mažumas leidybos) finansavimu. Stiprėjanti Rusijos kultūros politikos plėtra Baltijos šalyse, nors šiuo metu ir yra vertinama kaip gana neefektyvi, gali užpildyti Lietuvos kultūros politikos paliktą vakuumą ir stiprinti savitos rusų tapatybės versijos plėtrą Lietuvoje.

## Literatūra

- Aasland, A. (1998). Ethnicity and unemployment in the Baltic States. *International Politics* 35, 353–370.
- Alfa.lt (2012, kovo 17). *Protestas: tūkstančiai lenkų užtvindė Vilniaus Gedimino prospektą*. Prieiga internete: <http://www.alfa.lt/straipsnis/14065151/> (žiūrėta 2012 10 16).
- Beniušis, V. (2010, gegužės 6). Vilniuje vėl protestuota prieš karo veteranų eitynes. *Diena.lt*. Prieiga internete: <http://www.diena.lt/naujienos/miestas/vilniuje-vel-protestuota-pries-karo-veteranu-eitynes-papildyta-276880#axzz1y8y3boD6> (žiūrėta 2012 10 16).
- Beniušis, V. (2010, balandžio 28). Sostinėje – protestas prieš karo veteranų eitynes gegužės 9-ąją. *Diena.lt*. Prieiga internete: <http://www.diena.lt/naujienos/miestas/sostineje-protestas-pries-karo-veteranu-eitynes-geguzes-9-aja-pa-pildyta-275442#axzz1y8y3boD6> (žiūrėta 2012 10 16).
- Beresnevičiūtė, V. (2005). Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. *Etniškumo studijos 2005*, Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas.
- Bernardinai.lt (2011, rugsėjo) *Prie Prezidentūros dėl Švietimo įstatymo pakeitimų piketavo Lietuvos lenkų atstovai*. Prieiga internete: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-09-02-prie-prezidenturos-del-svietimo-istatymo-pakeitimu-piketavo-lietuvos-lenku-atstovai/68149> (žiūrėta 2012 10 16).
- Biomedicininų tyrimų institutas (2006). Lietuvos moksleivių (lietuvių, lenkų, rusų) sveikatos ir gyvenimo palyginimas: HBSC 2006 m. tyrimo duomenys. Prieiga internete: [http://www.mighealth.net/lt/index.php/Vaikai\\_ir\\_jaunimas](http://www.mighealth.net/lt/index.php/Vaikai_ir_jaunimas) (žiūrėta 2012 10 16).
- BNS (2011, rugsėjo 24) *2 tūkst. žmonių protestavo prieš Švietimo įstatymo pataisas*. Prieiga internete: <http://www.lzinios.lt/Svietimas-ir-kultura/2-tukst.-zmoniu-protestavo-pries-Svietimo-istatymo-pataisas> (žiūrėta 2012 10 16).
- Brazauskienė, J. (2010). Lietuvos miestų rusų diasporos portretas. In Ramonienė, M. (Red.), *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Budryte, D. (2005). *Taming nationalism? Political community building in the post-Soviet Baltic states*. Aldershot, UK: Ashgate.
- Budrytė, D. (2011). From Ethnic Fear to Pragmatic Inclusiveness? Political Community Building in the Baltic States (1988-2004), *Etniškumo studijos 2011/1-2*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, Eugrimas, 14–41.
- Ehin, P. ir Berg, E. (2009). Incompatible identities? Baltic-Russian relations and the EU as an arena for identity conflict. In Berg, E, Ehin, P (Eds.), *Identity and foreign policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*, Burlington: Ashgate.
- Europos Taryba (2012). Trečiasis pranešimas apie Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje pagal Konvencijos 25 straipsnį. Prieiga internete: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3\\_fcnmdocs/PDF\\_3rd\\_SR\\_Lithuania\\_rev\\_lt.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/PDF_3rd_SR_Lithuania_rev_lt.pdf) (žiūrėta 2012 10 16).
- Frėjutė-Rakauskienė, M. (2009). Etninis nepakantumas Lietuvos spaudoje. *Etniškumo studijos 2009/1*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas.

- Frėjūtė-Rakauskienė, M. (2011). The impact of the EU membership on ethnic minority participation. Parties of Lithuanian ethnic minorities in the European Parliament elections. *Politikos mokslų almanachas*, 10, 7–30.
- Gališanskis, J. ir Černiauskas, Š. (2010, gegužės 9). Veteranų eitynes lydėjo priešiški šūkių. *Kauno diena.lt*. Prieiga internete: <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/veteranu-eitynes-vilniuje-lydejo-priesiski-sukiai-papildyta-15-50-val-277337#axzz1y8x6B9mcv> (žiūrėta 2012 10 16).
- Geopolitinių studijų centras (2009). Humanitariniai Rusijos užsienio politikos aspektai Gruzijoje, Moldovoje, Ukrainoje ir Baltijos šalyse. Prieiga internete: <http://www.geopolitika.lt/?artc=3690> (žiūrėta 2012 10 16).
- Hazans, M. (2010). Ethnic minorities in the Latvian labour market 1997–2009. In Muižnieks, N. (Ed.) *How integrated is Latvian society. An audit of achievements, failures and challenges*, Riga: University of Latvia Press.
- Jonušaitė, S., Misiovič, J. ir Merkys, G. (2006). Mokyklų bendruomenių lūkesčiai dėl švietimo įstaigų tinklo pertvarkos ir jos valdymo vertinimas: apklausos atviro tipo klausimynu rezultatai. *Socialiniai tyrimai*, 1(7), 45–55.
- Jurkynas, M. (2004). Emerging cleavages in new democracies: the case of Lithuania. *Journal of Baltic Studies*, 35(3), 278–296.
- Kalėdienė, L. (2010). Lietuvių perspektyva Lietuvos miestuose. In Ramonienė, M. (Ed.) *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kasatkina, N. ir Beresnevičiūtė, V. (2010). Ethnic structure, inequality and governance of the public sector in Lithuania. *Etniškumo studijos 2010/1-2*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, Eugrimas, 7–25.
- Kasatkina, N. ir Leončikas, T. (2003). *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas.
- Kasperavičius, A. P. ir Biveinis, P. (2007). Tautiniai santykiai Lietuvoje 1988–1992. *Lietuvos istorijos studijos. Mokslo darbai*, Nr. 20, 64–84.
- Kleinauskaitė, K., Blinstrubas, A. (2006). Mažeikių rajono mokyklų tinklo pertvarkos programos ekspertinis vertinimas. *Socialiniai tyrimai*, 2006/8, 44–51.
- Konstitucinis Teismas (2004a). *Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*, Byla Nr. 24/04, 2004 m. gegužės 25 d.
- Konstitucinis Teismas (2004b). *Nutarimas dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams*, Byla Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03, 2004 m. gruodžio 13 d.
- Konstitucinis Teismas (2006a). *Nutarimas dėl teisės aktų, reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*, Byla Nr. 45/03-36/04, 2006 m. lapkričio 13 d.
- Konstitucinis Teismas (2006b). *Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*, Byla Nr. 25/03, 2006 m. gegužės 10 d.
- Krupavičius, A. (2000). Politinis dalyvavimas ir tautinės mažumos Lietuvoje. In *Tautinės mažumos demokratiniame valstybėje*. Konferencijos, skirtos LR Tautinių mažumų įstatymo ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės 10-mečiui medžiaga 1999 m. lapkričio 25–26 d. Vilnius: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas.

- Laitin, D. (1998). *Identity in formation: the Russian-speaking populations in the near abroad*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Lankininkaitė, R. (2011, balandžio 14) *Lenkijoje nerimsta protestai dėl Lietuvoje priimto Švietimo įstatymo*. LTV „Šiandien“ informacija. Prieiga internete: <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/lenkijoje-nerimsta-protestai-del-lietuvoje-priimto-svietimo-istatymo-345575#axzz29XeqxJkB> (žiūrėta 2012 10 16).
- Laurėnas, V. (2003). Pilietinės visuomenės dilemos Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2003/1, 5–22.
- Laurėnas, V. (2004). Politinė krizė Lietuvoje 2003–2004 m. *Politologija*, 3 (35), 1–34.
- Leončikas, T. (2007). Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas. *Etniškojo studijos 2007/1*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas.
- LR Kultūros ir švietimo ministerija (1992) *Nutarimas dėl tautinių mažumų mokyklų integravimosi į Lietuvos Respublikos švietimo sistemą nuostatų*, Nr. 76, 1992 m. gruodžio 22 d.
- LR Kultūros ministerija (2012). *Įsakymas dėl romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2012–2014 metų veiklos plano patvirtinimo*, Nr. ĮV-196, 2012 m. kovo 20 d.
- LR Seimas (1991 [2004]). *Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas*, Nr. I-2004, 1991 m. lapkričio 18 d. Nauja redakcija 2004 m. gegužės 11 d., Nr. IX-2228.
- LR Seimas (2002). *Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas*, Nr. X-1078, 2002 m. rugsėjo 17 d.
- LR Seimas (2008). *Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo pakeitimo įstatymas*, Nr. X-1709, 2008 m. liepos 15 d.
- LR Seimas (2009). *Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimo ir papildymo įstatymas*, Nr. XI-392, 2009 m. liepos 22 d.
- LR Seimas (2010). *Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas*, Nr. XI-1077, 2010 m. lapkričio 4 d.
- LR Seimas (2011a). *Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas*, Nr. XI-1281, 2011 m. kovo 17 d.
- LR Seimas (2011b). *Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimo ir papildymo įstatymas*, Nr. XI-1786, 2011 m. gruodžio 8 d.
- LR Švietimo ir mokslo ministerija (2005a). *Įsakymas dėl Lietuvos lenkų tautinės mažumos švietimo raidos strategijos*, Nr. ISAK-814, 2005 m. gegužės 10 d.
- LR Švietimo ir mokslo ministerija (2005b). *Įsakymas dėl užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos Respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos aprašas*, Nr. ISAK-1800, 2005 m. rugsėjo 1 d.
- LR Švietimo ir mokslo ministerija (2002). *Įsakymas dėl tautinių mažumų švietimo nuostatų*, Nr. 56, 2002 m. sausio 16 d.
- LR Švietimo ir mokslo ministerija (2011). *Tautinių mažumų švietimo politika: kur einama? Švietimo problemos analizė*, 2011 m. lapkritis, Nr. 9 (59), ŠMM: Vilnius.
- LR Vyriausybė (2000). *Nutarimas dėl romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000–2004 m. programos*, Nr. 759, 2000 m. liepos 1 d.
- LR Vyriausybė (2001). *Nutarimas dėl mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodikos*, Nr. 785, 2001 m. birželio 27 d. Nauja redakcija 2009 m.

- gruodžio 24 d.
- LR Vyriausybė (2004). *Nutarimas dėl tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005–2010 metų programos patvirtinimo*, Nr. 703, 2004 m. birželio 8 d.
- LR Vyriausybė (2007). *Nutarimas dėl tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijos patvirtinimo*, Nr. 1132, 2007 m. spalio 17 d.
- LR Vyriausybė (2008). *Nutarimas dėl romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008–2010 m. programos patvirtinimo*, Nr. 309, 2008 m. kovo 26 d.
- LR Vyriausybė (2009). *Nutarimas dėl Tautinių mažumų ir išėivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvių grįžimo į tėvynę informacijos centro reorganizavimo*, Nr. 634, 2009 m. birželio 10 d.
- Lietuvos statistikos departamentas (2002). *2001 surašymo duomenys*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- Lietuvos statistikos departamentas (2012a). *Lietuvos gyventojai 2011 m. Lietuvos gyventojų 2011 m. surašymo rezultatai*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga internete: [http://www.stat.gov.lt/uploads/Lietuvos\\_gyventojai\\_2011.pdf](http://www.stat.gov.lt/uploads/Lietuvos_gyventojai_2011.pdf) (žiūrėta 2012 10 16).
- Lietuvos statistikos departamentas (2012b). *Registruoti bedarbiai. Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai*. Duomenų bazė M3050101. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/> (žiūrėta 2012 10 16).
- Lopata, R. (1998) (Ed.) *National question in Lithuania: acculturation, integration or separateness?* NATO Research Fellowship Programme. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science.
- Maliukevičius, N. (2008) *Rusijos informacijos geopolitikos potencialas ir sklaida Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Matulionis, A., Beresnevičiūtė, V., Leončikas, T., Frėjutė-Rakauskienė, M., Šliavaitė, K., Heinrich, H. G. ir Alekseeva, O. (2011a). *Research Report # 9 The Russian Minority in Lithuania*. ENRI-East. Interplay of European, National and Regional Identities: Nations between States along the New Eastern Borders of the European Union. Prieiga internete: [http://www.enri-east.net/wp-content/uploads/The\\_Russian\\_Minority\\_in\\_Lithuania.pdf](http://www.enri-east.net/wp-content/uploads/The_Russian_Minority_in_Lithuania.pdf)
- Matulionis, A., Beresnevičiūtė, V., Leončikas, T., Frėjutė-Rakauskienė, M., Šliavaitė, K., Šutinienė, I., Žilinskaitė, V., Heinrich, H.G. ir Alekseeva, O. (2011b) *Research Report # 8 The Polish Minority in Lithuania*. ENRI-East. Interplay of European, National and Regional Identities: Nations between States along the New Eastern Borders of the European Union. Prieiga internete: [http://www.enri-east.net/wp-content/uploads/pl%28LT%29\\_FINAL\\_Feb3\\_09022012.pdf](http://www.enri-east.net/wp-content/uploads/pl%28LT%29_FINAL_Feb3_09022012.pdf).
- Matulionis, A., Beresnevičiūtė, V., Leončikas, T., Šliavaitė, K., Heinrich, H. G. ir Alekseeva, O. (2011c). *Research Report # 7 The Belarusian minority in Lithuania*. ENRI-East. Interplay of European, National and Regional Identities: Nations between States along the New Eastern Borders of the European Union. Prieiga internete: [http://www.enri-east.net/wp-content/uploads/by%28LT%29\\_FORMATED\\_FINAL\\_WEB\\_08022012.pdf](http://www.enri-east.net/wp-content/uploads/by%28LT%29_FORMATED_FINAL_WEB_08022012.pdf).
- Motuzaitė, D. (2012, kovo 21). Rusijos parama Lietuvoje veikiantiems visuomenininkams lieka paslaptimi. *Re:Baltica*, Prieiga internete: <http://www.rebaltica.lv/lt> (žiūrėta 2012 10 15).
- Motuzas, R. (2000). Tautinės mažumos ir pilietinė visuomenė. In *Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje*. Konferencijos, skirtos LR Tautinių

- mažumų įstatymo ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės 10-mečiui medžiaga 1999 m. lapkričio 25–26 d. Vilnius: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- Norkus, Z. (2011). Lietuvos politinė raida: antrojo pokomunistinio dešimtmečio lyginamoji analizė. *Politologija*, 4 (64), 3–38.
- Oknevičiūtė-Neverauskienė, L., Gruževskis, B., ir Moskvina, J. (2007). Tautinių mažumų nedarbas bei jo mažinimo prielaidos Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 18 (4), 23–36.
- Pelens, G. (2009) (Ed.) *The 'humanitarian dimension' of Russian foreign policy toward Georgia, Moldova, Ukraine and the Baltic states*, Riga: Centre for East European Policy Studies.
- Petrušauskaitė, V. (2011). Pranešimas Švietimo ir mokslo ministerijos viešojoje konsultacijoje „Tautinių mažumų švietimo perspektyva“, 2011 m. lapkričio 10 d. Prieiga internete <http://www.smm.lt/strategija/docs/iss/20111110/04-Vita%20Petrusauskaite.pdf> (žiūrėta 2012 10 16).
- Pilinkaitė Sotirovič, V. ir Žibas K. (2011). Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita. *Etniškumo studijos*, 2011/1-2, 136–154.
- Ragauskas, R. (2011, rugsėjo 22). Rytų fronte nieko naujo: Lietuvos ir Rusijos santykių netolimoje ateityje perspektyvos. *Geopolitika*. Prieiga internete: <http://www.geopolitika.lt/?artc=4926> (žiūrėta 2012 10 16).
- Ramonaitė, A., Maliukevičius, N. ir Degutis, M. (2007). *Tarp Rytų ir Vakarų: Lietuvos visuomenės geokultūrinės nuostatos*. Vilnius: Versus Aureus.
- Ramonienė, M. (2010) (Ed.). *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Reingardė, J., Vasiliauskaitė, N., ir Erentaitė, R. (2010). *Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose*. Vilnius, Kaunas: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba; Tolerantiško jaunimo asociacija. Prieiga internete: <http://www.lygybe.lt/assets//visas%20leidinys.pdf> (žiūrėta 2012 10 15).
- Senn, A. E. (1992). *Bundanti Lietuva*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Sinkevičius, V. (2002). *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Sipavičienė, A. ir Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvi dešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. *Filosofija. Sociologija*, 4 (22), 323–333.
- Šliavaite, K. (2005). *From pioneers to target group: social change, ethnicity and memory in a Lithuanian nuclear power plant community*. Lund: Lund University.
- Šumskas, L. (2009). Migrantų ir tautinių mažumų sveikata Lietuvoje: trumpa apžvalga (*MIGHEALTHNET: Information network on good practice in health care for migrants and minorities*). Prieiga internete: <http://mighealth.net/lt/images/1/12/SOARen.doc> (žiūrėta 2012 06 28).
- Vainiūtė, M. (2010). Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 4 (122), 25–41.
- Valevičius, V. ir Kraniauskas, L. (2001). Tautinės mažumos Lietuvoje ir Latvijoje: tarp politinės kategorijos ir etniškumo. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2001 (1-2), 90–109.
- Vyriausioji rinkimų komisija (2008). *2008 m. spalio 12 d. rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą balsavimo rezultatai*. Prieiga internete: [http://www.vrk.lt/2008\\_seimo\\_rinkimai/output\\_lt/rinkimu\\_diena/rezultatai1.html](http://www.vrk.lt/2008_seimo_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/rezultatai1.html)

- Žvaliauskas, G. (2000). Tautinių mažumų atstovai Lietuvos politinėse partijose. In *Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje*. Konferencijos, skirtos LR Tautinių mažumų įstatymo ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės 10-mečiui medžiaga 1999 m. lapkričio 25–26 d. Vilnius: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas.
- Žvaliauskas, G., Butkevičienė, E. ir Vaidelytė, E. (2009). Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris. *Politologija*, 2 (54), 33–58.
- Смирнов, В. (2012, gegužės 2) Российская «мягкая сила» в странах Балтии. Prieiga internete: [http://russiancouncil.ru/inner/?id\\_4=351#top](http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=351#top) (žiūrėta 2012 06 28).

**1 lentelė.** Mokinių skaičiaus kaita mokyklose pagal mokomąsias kalbas 2001–2011 m. (mokinių skaičius)

	2000–2001	%	2004–2005	%	2005–2006	%	2006–2007	%
Iš viso mokinių	580390		538418		519530		496788	
Mokosi lietuvių kalba	517214	<b>89,1</b>	491495	<b>91,3</b>	475851	<b>91,6</b>	457200	<b>92</b>
Mokosi rusų kalba	40978	<b>7,1</b>	27155	<b>5,1</b>	25037	<b>4,8</b>	22122	<b>4,5</b>
Mokosi lenkų kalba	21940	<b>3,8</b>	19507	<b>3,6</b>	18363	<b>3,5</b>	17193	<b>3,5</b>

	2007–2008	%	2008–2009	%	2009–2010	%	2010–2011	%
Iš viso mokinių	472349		464638		435809		418812	
Mokosi lietuvių kalba	436158	<b>92,3</b>	429335	<b>92,4</b>	403712	<b>92,6</b>	387976	<b>92,6</b>
Mokosi rusų kalba	19867	<b>4,2</b>	19676	<b>4,2</b>	17578	<b>4</b>	16564	<b>3,9</b>
Mokosi lenkų kalba	16041	<b>3,4</b>	15064	<b>3,2</b>	14170	<b>3,3</b>	13946	<b>3,3</b>

*Šaltiniai:* Lietuvos statistikos metraštis, 2004, p. 217 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/statistika/svietimas%28213-234%29.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/statistika/svietimas%28213-234%29.pdf)); Lietuvos statistikos metraštis, 2008, p. 115 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/statistika/LSM\\_2008.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/statistika/LSM_2008.pdf)); Lietuvos statistikos metraštis, 2009, p. 114 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/statistika/LSM\\_2009.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/statistika/LSM_2009.pdf)); Lietuvos švietimas skaičiais. Bendrasis lavinimas, 2010, p. 34 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/apzvalgos/Bendrasis%20lavinimas\\_2010.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/Bendrasis%20lavinimas_2010.pdf)); Lietuvos švietimas skaičiais. Bendrasis lavinimas, 2010, p. 33 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/apzvalgos/skaiciai\\_Bendrasis%20ugdymas%202011.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/skaiciai_Bendrasis%20ugdymas%202011.pdf)).

**2 lentelė.** Mokinių skaičiaus kaita mokyklose pagal mokomąsias kalbas 2001–2011 m. (mokinių skaičiaus mažėjimas lyginant su 2000–2001 m. m., proc.)

	2000–2001	2001–2002	2002–2003	2003–2004	2004–2005
Iš viso mokinių	100	-0,3	-1,8	-3,8	-7,2
Mokosi lietuvių kalba	100	0,4	-0,5	-2	-5
Mokosi lenkų kalba	100	-1	-2,9	-6,3	-11
Mokosi rusų kalba	100	-8,1	-17,3	-25,3	-33,7

	2005–2006	2006–2007	2007–2008	2008–2009	2009–2010	2010–2011
Iš viso mokinių	-10,5	-14,4	-18,6	-19,9	-24,9	-27,8
Mokosi lietuvių kalba	-8	-11,6	-15,7	-17	-21,9	-25
Mokosi lenkų kalba	-16,3	-21,6	-26,9	-31,3	-35,4	-36,4
Mokosi rusų kalba	-38,9	-46	-51,2	-52	-57,1	-59,6

*Šaltiniai:* Lietuvos statistikos metraštis, 2004, p. 217 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/statistika/svietimas%28213-234%29.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/statistika/svietimas%28213-234%29.pdf)); Lietuvos statistikos metraštis, 2008, p. 115 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/statistika/LSM\\_2008.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/statistika/LSM_2008.pdf)); Lietuvos statistikos metraštis, 2009, p. 114 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/statistika/LSM\\_2009.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/statistika/LSM_2009.pdf)); Lietuvos švietimas skaičiais. Bendrasis lavinimas, 2010, p. 34 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/apzvalgos/Bendrasis%20lavinimas\\_2010.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/Bendrasis%20lavinimas_2010.pdf)); Lietuvos švietimas skaičiais. Bendrasis lavinimas, 2010, p. 33 ([http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/apzvalgos/skaiciai\\_Bendrasis%20ugdymas%202011.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/skaiciai_Bendrasis%20ugdymas%202011.pdf)).



3 lentelė. Mokyklų skaičiaus kaita pagal mokomąsias kalbas 2001–2011 m.

Bendrojo lavinimo mokyklos (su suaugusiųjų mokymo centrais, švietimo centrais, teikiančiais bendrąjį ugdymą, privačiomis mokyklomis ir kt. teikiančiomis bendrąjį ugdymą)	2000– 2001	2003– 2004	2006– 2007	2007– 2008	2008– 2009	2009– 2010	2010– 2011	2011– 2012	Pokytis 2011 m. lyginant su 2000 m. (proc.)
<b>Mokomoji kalba – lietuvių</b>	2031	1616	1300	1279	1254	1195	1186	1170	-42,4%
<b>Mokomoji kalba – lenkų</b> – Mišrios mokyklos su klasėmis lenkų kalba	74 47	83 40	62 35	62 36	63 36	62 33	55 26	55 26	-25,7% -44,7%
<b>Iš viso mokyklų, kuriose mokoma lenkų kalba:</b>	121	123	97	98	99	95	81	81	-33%
<b>Mokomoji kalba – rusų</b> – Mišrios mokyklos su klasėmis rusų kalba	68 60	58 44	43 39	41 38	38 41	36 38	36 31	36 29	-47% -51,6%
<b>Iš viso mokyklų, kuriose mokoma rusų kalba:</b>	128	102	82	79	79	74	67	65	-49,2%

Šaltinis. Švietimo ir mokslo ministerijos informacija (atsiūsta Etninių tyrimų instituto prašymu, 2012 06 06).

4 lentelė. Atsakymai į klausimą „Įvertinę visus pajamų šaltinius, prašome pasakyti, kokios Jūsų vidutinės *netto* pajamos per mėnesį (po mokesčių, „į rankas“)?“ (proc.)

	Iki 800 Lt	801–1250 Lt	1250–2000 Lt	2001 Lt ir daugiau	N/N
Rusai	34,6	25,2	20,4	8,8	11,6
Lenkai	43	22,5	13,2	5,7	16
Baltarusiai	32,5	24,8	19,6	8,8	12,6

Šaltinis. Matulionis et al. 2011a; 2011b; 2011c.

5 lentelė. 2008 m. spalio 12 d. rinkimų rezultatai (ENRI-East apklausos (2009–2010 m.) ir oficialūs VRK duomenys)

	Lietuvos rusai: Už kurią partiją balsavote? (N=432, %)	Oficialūs rinkimų rezultatai (VRK duomenys, % nuo galiojančių biuletenių)
Partija „Tvarka ir teisingumas“	18,2	12,7
Koalicija „Darbo partija ir jaunimas“	17,8	9
Lietuvos socialdemokratų partija	13,7	11,7
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	8,1	4,8
Tėvynės Sąjunga – krikščionys demokratai	5,1	19,7
Tautos prisikėlimo partija	3,5	15,1
Liberalų ir centro sąjunga	2,8	5,3
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	0,7	5,7
Kita	3,7	-
Nežino/Neatsakė	26,4	-

Šaltinis. Matulionis et al. 2011a; Vyriausioji rinkimų komisija, 2008.

6 lentelė. Tautinių mažumų atstovų Seime partinė priklausomybė 1996–2008 m.

	1996 m. spalio 20 d. Seimo rinkimai	2000 m. spalio 8 d. Seimo rinkimai	2004 m. spalio 10 d. Seimo rinkimai	2008 m. spalio 12 d. Seimo rinkimai
Vienmandatės apygardos	4	6	4	3
	2 – TS–LK 1 – LLRA 1 – LDDP 1 – Lietuvos socialdemokratų partija	2 – LLRA 2 – Naujoji sąjunga (social-liberalai) 1 – LDDP 1 – išsikėlė pats	2 – LLRA 1 – Darbo partija 1 – A. Brazausko ir A. Paulausko koalicija „Už darbą Lietuvai“	3 – LLRA
Daugiamandatė apygarda	2	7	3	1
	1 – TS–LK 1 – LDDP	5 – A. Brazausko socialdemokratinė koalicija 2 – Naujoji sąjunga (social-liberalai)	2 – Darbo partija 1 – TS–LK	1 – TS–LK

Šaltinis. Vyriausios rinkimų komisijos informacija, <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/rinkimai/rinkimai-pagal-data.html>.

7 lentelė. Lietuvos Respublikos Seimo etninė sudėtis, 1996–2012 m. (skaičiais)

	1996 m. spalio 20 d. Seimo rinkimai	2000 m. spalio 8 d. Seimo rinkimai	2004 m. spalio 10 d. Seimo rinkimai	2008 m. spalio 12 d. Seimo rinkimai
Lietuviai	113	119	129	134
Lenkai	3	6	1	3
Rusai	2	7	3	-
Žydai	1	-	1	1
Baltarusiai	-	-	2	-
Nenurodė	18	9	5	3

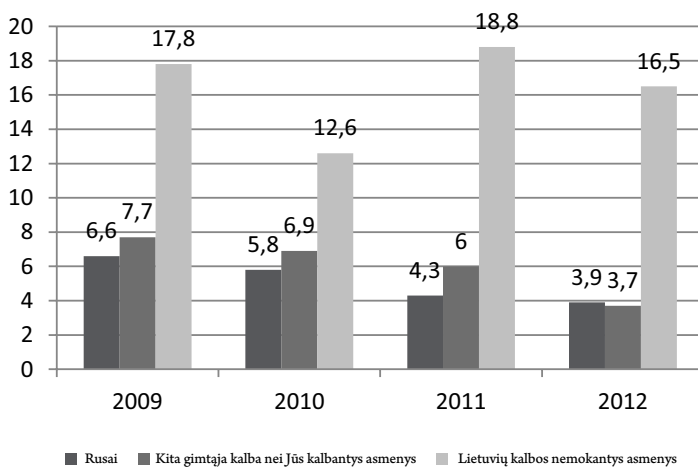
Šaltinis. Vyriausiosios rinkimų komisijos informacija (atsiūsta Etninių tyrimų instituto prašymu 2012 09 20).

8 lentelė. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų sudėtis pagal tautybę 1997–2011 m. (skaičiais ir proc.)

Tautybė	1997 m. kovo 23 d. savivaldybių tarybų rinkimai		2000 m. kovo 19 d. savivaldybių tarybų rinkimai		2002 m. gruodžio 22 d. savivaldybių tarybų rinkimai		2007 m. vasario 25 d. savivaldybių tarybų rinkimai		2011 m. vasario 27 d. savivaldybių tarybų rinkimai	
	Skaiciais	%	Skaiciais	%	Skaiciais	%	Skaiciais	%	Skaiciais	%
Lietuvis(-ė)	1273	87,3	1350	86,4	1351	87,1	1288	83,1	1354	88,7
Lenkas (-ė)	42	2,9	45	2,9	42	2,7	63	4	71	4,7
<b>Nenurodė</b>	112	7,7	122	7,8	114	7,3	158	10,2	64	4,2
Rusas (-ė)	18	1,2	32	2	37	2,4	34	2,2	27	1,8
Ukrainietis (-ė)	6	0,4	6	0,4	6	0,4	4	0,3	3	0,2
Baltarusis (-ė)	4	0,2	2	0,1	3	0,2	0	0	3	0,2
Kitos	4	0,2	5	0,3	7	0,4	3	0,2	4	0,3
Viso	1459		1562		1560		1550		1526	100

Šaltinis. Vyriausiosios rinkimų komisijos informacija (atsiųsta Etninių tyrimų instituto prašymu 2012 09 20); 2011 m. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų narių rinkimai. Savivaldybių tarybų sudėtis pagal lytį, amžiaus vidurkį, tautybę, [http://www.vrk.lt/2011\\_savivaldybiu\\_tarybu\\_rinkimai/output\\_lt/rinkimu\\_diena/stat2.html](http://www.vrk.lt/2011_savivaldybiu_tarybu_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/stat2.html) (prieiga 2012 06 18).

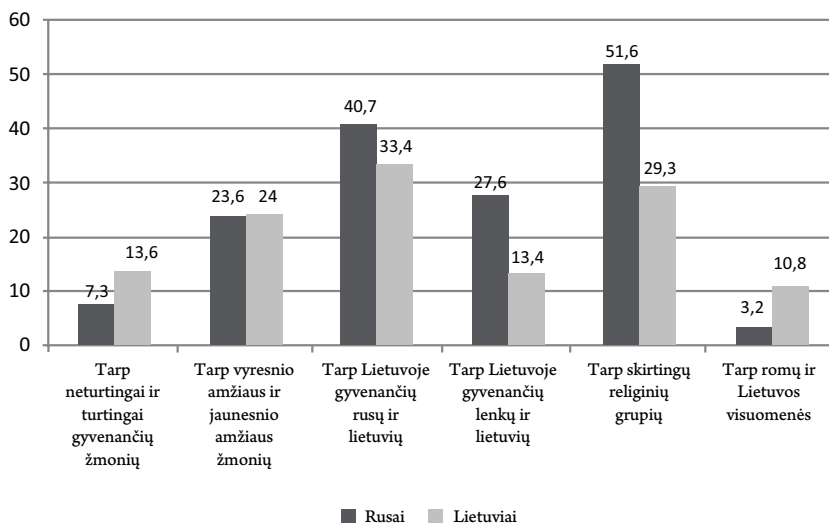
1 pav. Visuomenės nuostatų tyrimai: „Su kuo iš išvardintų žmonių grupių Jūs nenorėtumėte dirbti vienoje darbovietėje?“ (proc.)



Šaltinis. Etninių tyrimų instituto visuomenės nuostatų apklausos (2009–2012), <http://www.ces.lt/veikla-2/ziniasklaidos-stebesena/visuomenes-nuomones-apklausa/>.

2 pav. Rusų ir lietuvių respondentų nuomonių apie socialines įtampas Lietuvoje palyginimas

Atsakymai į klausimą „Kiek įtampos, Jūsų nuomone, yra tarp išvardytų grupių Lietuvoje 2010–2011 m.“ (proc.)



Šaltinis. Matulionis et al. 2011a; Pilinkaitė Sotirovič ir Žibas 2011.

## Russians in Lithuania: Development of an Ethnic Group and Challenges of Social Integration 2001–2011

*Vita Petrušauskaitė, Vilana Pilinkaitė Sotirovič*

INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES, LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE, VILNIUS

**SUMMARY:** This article provides an overview of data about the characteristics of Russian adaptation over the last decade based on research conducted in 2001–2011. Politically, the goals of minority integration in Lithuania seek to ensure equal opportunity and guarantee the upkeep of ethnic identity. However, due to the lack of attention given to integration policies and newly emerging social challenges, marginalization and assimilation are becoming more evident in the adaptation tendencies of the Russian ethnic group. Due to the decrease of the number of Russians in Lithuania and the reorganization of the network of educational institutions, the importance of schools with instruction in Russian as a social institution enabling the reproduction of ethnicity has been diminishing. With regards to education reforms, as well as other important spheres of state life, processes of Russian adaptation are not sufficiently monitored – there is no data concerning the participation of non-Lithuanian children and their academic achievements in Lithuanian schools, the participation of ethnic groups in the labour market, or their access to health care and other social services. A suspension of ethnic identity in the political field signals that non-Lithuanian identities tend to be perceived as obstacles for political participation and reflect the existing tensions between different ethnic identities in Lithuania's society.

**KEYWORDS:** RUSSIANS IN LITHUANIA, INTEGRATION POLICY, ETHNIC GROUP.